

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

Evidenčné číslo:105003/I/2017/3610163709

Integračné perspektívy Moldavskej republiky

Diplomová práca

2017

Bc. Jana Marková

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

Integračné perspektívy Moldavskej republiky

Diplomová práca

Študijný program: Hospodárska diplomacia

Študijný odbor: Medzinárodné ekonomické vzťahy

Školiace pracovisko: Katedra medzinárodných politických vzťahov

Vedúci záverečnej práce: Mgr. Samuel Goda PhD.

Bratislava 2017

Bc. Jana Marková

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že záverečnú prácu som vypracovala samostatne a že som uviedla všetku použitú literatúru.

Dátum: 27. jún 2017

.....
Jana Marková

Pod'akovanie

Úprimne ďakujem Mgr. Samuelovi Godovi PhD., vedúcemu mojej záverečnej práce, za jeho čas, odborné rady a cenné pripomienky, ktoré mi výrazne napomohli pri vypracovávaní tejto záverečnej práce.

ABSTRAKT

MARKOVÁ, Jana: Integračné perspektívy Moldavskej republiky. – Ekonomická univerzita v Bratislave. Fakulta medzinárodných vzťahov, Katedra medzinárodných politických vzťahov. – Vedúci záverečnej práce: Mgr. Samuel Goda – Bratislava: FMV EU, 2017, 73 s.

Cieľom záverečnej práce je poukázať a integračné perspektívy Moldavskej republiky. Práca sa snaží sa objasniť jednotlivé integračné perspektívy z historického ale aj súčasného pohľadu. Je rozčlenená do piatich kapitol. V prvej kapitole načrtá históriu Moldavska od Moldavského kniežactva, ktoré implikovali vznik súčasného Moldavska a zároveň objasňuje vznik Podnesterského konfliktu jeho vznikom a dopad na Moldavsko. V tretej kapitole načrtá súčasnú Moldavskú republiku, jej ekonomické, politické ale sociálne problémy a ich vplyv na ďalšiu integráciu. V tretej kapitole analyzuje doterajšie bilaterálne vzťahy Moldavska a Európskej únie a doterajšiu integráciu. Definuje tiež súčasné problémy brániace v hlbšej integrácii a perspektívy integrácie. Vo štvrtej kapitole práca podrobne rozoberá vývoj, súčasný stav a perspektívy integrácie do Euroázijského priestoru. Definuje špecifiká a problémy vznikajúce pri integrovaní do tohto priestoru. V šiestej kapitole v práci popisuje bilaterálne vzťahy medzi Rumunskom a Moldavskom, unifikačné snahy a možnosť budúcnosti Moldavska v určitom zväzku s Rumunskom.

Kľúčové slová: Moldavská republika, integrácia, zahraničná politika, medzinárodné vzťahy, post sovietsky priestor, východná Európa, Európska únia

ABSTRACT

MARKOVÁ, Jana: Integration perspectives of Moldovan republic. – Economic University in Bratislava. Faculty of International Relations, Department of international politic relations. Supervisor: Mgr. Samuel Goda – Bratislava: FMV EU, 2017, 73 s.

The main aim of the thesis is to point out the integration perspectives of the Republic of Moldova. The work tries to clarify the integration perspectives from the historical as well as the contemporary perspective. It is divided into 4 chapters. In the first chapter, it outlines the history of Moldova from the Moldavian principality, which implied the emergence of present Moldova, and clarifies the origin of the Transnistrian conflict by and its impact on Moldova. The third chapter is describing the current Moldovan Republic, its economic, political and social problems and their impact on further integration. In the third chapter, it analyses the existing bilateral relations between Moldova and the European Union and its so far integration. It also defines the current problems restricting deeper integration and perspectives for further integration. In the fourth chapter the thesis analyses in detail the development, the current state and perspectives of integration into the Euro-Asian area. It defines the specifics and problems that arise when integrating into this area. The sixth chapter describes the bilateral relations between Romania and Moldova, the unification efforts and the possibility of Moldova's future in a union or other form, with Romania.

Key words: Republic of Moldova, integration, foreign policy, international relations, post-soviet space, East Europe, European Union,

Obsah

Úvod.....	12
1 Ciel' práce.....	14
2 Metodika práce a metódy skúmania.....	15
3 Od Moldavska cez Besarábiu po vznik Moldavskej republiky.....	16
3.1 Moldavské kniežactvo a Besarábia do vzniku Moldavskej sovietskej socialistickej republiky	16
3.2 Vznik Moldavskej republiky.....	24
3.3 Podnesterský konflikt.....	26
3.3.1 Podnestersko a vznik konfliktu	26
3.3.2 Priebeh rokovaní o urovnaní konfliktu a jeho špecifiká.....	28
3.3.3 Súčasný status na území Podnesterska.....	31
4 Súčasnú Moldavsko	35
4.1 Ekonomia Moldavska.....	35
4.2 Politická situácia v Moldavsku	36
4.2.1 Moldavská spoločnosť	39
5 Perspektívy Európskej integrácie	41
5.1 Náhľad do vzťahov Moldavskej republiky a Európskej únie	41
5.1.1 Programy spolupráce EÚ- MD.....	42
5.1.2 Asociačná dohoda s Moldavskom.....	44
5.1.3 Obsiahla a komplexná dohoda o voľnom obchode (Deep and comprehensive free trade agreement- DCFTA).....	45
5.1.4 DCFTA a Podnestersko.....	51
5.2 Obchodné vzťahy EÚ-MD	53
5.3 Verejnú mienka v prospech EÚ.....	56
6 Integrácia do Euroázijského priestoru.....	58
6.1 Budovanie vzťahov medzi Moldavskom a Euroázijským priestorom	58
6.2 Verejnú podpora integrácie do Euroázijskej únie	62
7 Zjednotenie Moldavska a Rumunska	64
7.1 Vývoj bilaterálnych vzťahov.....	64
7.2 Zjednotenia a verejnú mienka	65
7.3 Náklady zjednotenia.....	66

Záver.....	69
Zoznam použitej literatúry	70

Zoznam grafov, tabuliek a ilustrácií

Graf 1. Exporty za roky 2011-2016 podľa regiónov.....	53
Graf 2. Hlavné exportné destinácie Moldavska v rámci EÚ v mil. USD.....	54
Obrázok 1. Zjednotenie rumunských kniežactiev, vrátane regiónov Ismail a Cahul a Bolgrad, bez Bukoviny (stratenej v roku 1775).....	18
Obrázok 2. Rumunské kniežactvá bez okresov Ismail a Cahul (1. október 1878).....	19
Obrázok 3: Mapa Rumunska v 1918 po pripojení Besarábie k Rumunsku (červenou).....	20
Obrázok 4. Moldavsko od roku 1947 do súčasnosti. Teritórium bez pomenovania rajónov predstavuje separatistický región Podnesterko.....	22
Tabuľka 1. Obrat zahraničného obchodu medzi Moldavskom a Európskou úniou v mil. USD.....	49
Tabuľka 2. Porovnanie základných makroekonomických indikátorov.....	66

Zoznam skratiek

ZSSR- Zväz sovietskych socialistických republík

OSCE- Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (Organisation for Security and Cooperation in Europe)

EÚ- Európska únia

RF- Ruská federácia

PZI- Priame zahraničné investície

DCFTA- Hlboká a komplexná dohoda o voľnom obchode (Deep and Comprehensive Free Trade Agreement)

CEFTA- Stredoeurópska dohoda o voľnom obchode (Central European Free Trade Agreement)

ENI- Európsky susedský nástroj (European Neighbourhood Instrument)

EUBAM- Misia Európskej únie pre pomoc na hraniciach (European Border Assistance Mission)

ENPI- Európsky nástroj pre susedskú politiku a partnerstvo (European Neighbourhood and Partnership Instrument)

AD- Asociačná dohoda (Association Agreement)

FTA- Dohoda o voľnom obchode (Free Trade Agreement)

PEM- Regionálna konvencia o Paneuro-stredozemských preferenčných pravidlách pôvodu (The pan-Euro-Mediterranean cumulation and the PEM Convention)

ANSA- Národná agentúra pre bezpečnosť potravín (Agentia Nationala pentru Siguranta Alimentelor)

WTO- Svetová obchodná organizácia (World Trade Organisation)

ADA- Agentúra pre autorské práva (Agentia pentru Drepturile de Autor)

AGEPI- Agentúra pre ochranu priemyselného vlastníctva (Agentia de Stat pentru Proprietatea Intelectuala)

ANRE- Národná agentúra pre energetickú reguláciu Moldavskej republiky (Agencia Nationala Pentru Reglementare Energetica Republicii Moldova)

GUAM- Organizácia pre demokraciu a ekonomický rozvoj (Georgia, Ukraine, Azerbaijan and Moldova)

SNŠ- Spoločenstvo nezávislých štátov (Commonwealth of Independent Nations)

ECU- Euroázijská colná únia (Euroasian custom union)

CES- Spoločný hospodársky priestor (Common Economic Space)

EAEU- Euroázijská ekonomická únia (Euroasian economic union)

MMF- Medzinárodný menový fond

NATO- Organizácia severoatlantickej zmluvy (North Atlantic Treaty Organisation)

Úvod

V súčasnosti narastá dôležitosť integrácie krajín do väčších geopolitických celkov. Predovšetkým pre malé krajiny je potreba integrácie, ekonomickej, politickej a kultúrnej takmer nevyhnutná pre ich ďalší rozvoj a modernizáciu. Pre Moldavsko predstavuje integrácia jeden z hlavných cieľov zahraničnej politiky. Pre krajinu, na rozmedzí východu a západu je integrácia nielen priestor na rozvoj a spoluprácu ale aj určitý spôsob geopolitického vymedzenia.

Práca sa zameriava na perspektívy integrácie Moldavskej republiky, z historického, ekonomického aj politického hľadiska. Poukazuje na špecifickosť Moldavska, a definuje problémy, ktoré bránia Moldavsku v hlbšej integrácii. Práca je systematicky rozdelená na sedem kapitol. V tretej kapitole analyzuje vznik Moldavskej republiky, jeho geopolitickú špecifickosť vychádzajúcu z histórie. Vysvetľuje pôvod súčasnej dilemy Moldavska v oblasti integrácie. Vo štvrtej kapitole charakterizuje súčasné Moldavsko z politického a ekonomického hľadiska a popisuje vznik konfliktu separatistického regiónu Podnestersko.

Piata kapitola analyzuje integračné perspektívy Moldavska do Európskej únie. Popisuje súčasný rámec bilaterálnych vzťahov medzi Európskou úniou a Moldavskom a obchodné vzťahy. Detailnejšie rozoberá Asociačnú dohodu a jej konkrétne kroky uskutočnené na ceste k integrácii. Definuje problémy integrácie do Európskej únie a verejnú mienku obyvateľov v otázke integrácie Moldavska do EÚ.

Šiesta kapitola popisuje integráciu smerom na východ, do Euroázijských štruktúr pod vedením Ruska. Definuje rámec doterajšej spolupráce, politické a ekonomické aspekty tejto spolupráce jej výhody a problémy. Analyzuje tiež verejnú mienku v prospech tejto integrácie a jej možné perspektívy.

Siedma kapitola analyzuje bilaterálne vzťahy Rumunska a Moldavska po vzniku Moldavskej republiky. Zaoberá sa perspektívou myšlienky znovu zjednotenia týchto dvoch krajín. V krátkosti definuje problémy bilaterálnych vzťahov.

1 Cieľ práce

Záverečná práca poskytuje komplexný pohľad na perspektívy integrácie Moldavskej republiky, a to z historického a zo súčasného pohľadu. Analyzuje ekonomické aj politické aspekty integrácie a vysvetľuje špecifické postavenie Moldavska v medzinárodných vzťahoch.

Tento základným cieľ bol dosiahnutý pomocou troch hlavných parciálnych cieľov zodpovedajúcich jednotlivým kapitolám. Prvým cieľom bol rozbor historického pozadia, determinujúceho vzťahy Moldavskej republiky, jeho geopolitickú orientáciu a analyzovanie súčasného stavu MD a problémom, ktorým republika čelí. Druhým cieľom bol rozbor jednotlivých integračných možností Moldavska determinovaný dvoma hlavnými prúdmi- integráciou na západ, reprezentovanú Európskou úniou a integráciou na východ, reprezentovanú Euroázijskou úniou ako aj možnosti unifikácie s Rumunskom.

2 Metodika práce a metody skúmania

V práci využívame niekoľko metód skúmania. V tretej kapitole metódou analýzy objasňujeme históriu územia Moldavska od Moldavského kniežactva po vznik samostatnej Moldavskej republiky so zameraním na zahraničnopolitické udalosti, ktoré ovplyvňovali kreovanie Moldavska. Analyzuje Podnesterský konflikt, faktory jeho vzniku a dopad na súčasné Moldavsko a jeho integráciu. V piatej kapitole analyzuje doterajšiu situáciu bilaterálnych vzťahov Moldavska a Európskej únie a súčasný stav integračného procesu. Pomocou metódy syntézy definuje záverečná práca problémy tejto integrácie. Komparatívnu metódou analyzujeme v piatej kapitole Euroázijskú integráciu. Pomocou analýzy relevantných zdrojov skúmame jej vývoj, súčasný stav ale aj perspektívy vývoja a integrácie. Pomocou syntézy identifikujeme hlavné problémy, ktorým Moldavská republika čelí pri integrácii do tohto priestoru. V siedmej kapitole obdobne analyzujeme bilaterálne vzťahy medzi Rumunskom a Moldavskom od vzniku Moldavskej republiky a ďalšie faktory. Syntézou spomenutých analýz a ich komparáciou dostávame celkový obraz o perspektívach integrácie rôznymi skúmanými smermi.

3 Od Moldavska cez Besarábiu po vznik Moldavskej republiky

Moldavská republika je rovnako ako Slovensko pomerne nový štát a podobne ako Slovensko svojou veľkosťou nie veľmi významný hráč na poli medzinárodných vzťahov. Súčasnú Moldavsko ovplyvňujú okolnosti jeho vzniku a vývoja po rozpade ZSSR, pričom tieto skutočnosti budú predmetom skúmania prvej kapitoly.

3.1 Moldavské kniežactvo a Besarábia do vzniku Moldavskej sovietskej socialistickej republiky

Na to aby sme sa mohli zaoberať súčasným Moldavskom je potrebné poznať jeho vývoj ešte pred vznikom Moldavskej republiky, pretože súčasný stav aj vývoj je nevyhnutne spätý s vývojom Rumunských kniežactiev a neskôr Rumunska ako štátu. Pre účel tejto kapitoly budeme rozlišovať medzi Moldavskom (kedy hovoríme o historickej časti Rumunska- moldavské kniežactvo) a Moldavskou republikou.

Moldavsko je historicko-geografická jednotka, ktorá sa po niekoľko storočí vyvíjala ako samostatný celok. V roku 1775 habsburská ríša anektovala severnú časť krajiny, ktorá dostala názov Bukovina (rum. Bucovina). O niekoľko desaťročí neskôr v roku 1812 Rusko anektovalo jeho východnú časť, ktorá dostala názov Besarábia (rum. Basarabia). V tomto období začína obdobie, kedy jednotlivé časti Moldavska nadobudli svoje vlastné črty a rozdielny vývoj. Pre účely tejto práce sa budeme zaoberať časťou, ktorá od tohto obdobia dostala názov Besarábia. V tomto bode je potrebné podotknúť, že hoci Moldavsko bolo samostatné kniežactvo do roku 1812 a malo teda mierne odlišný vývoj ako ostatné rumunské kniežactvá, ide o priestor, v ktorom sú majoritnou populáciou Rumuni, hovoriaci rumunským jazykom s rumunskou kultúrou zvykmi a tradíciami.¹ Otázka jazyka je problematická, z hľadiska lingvistiky však moldavčina (názov pre formu rumunčiny, ktorá sa používa na tomto území), vychádza z rovnakej dáko-románskej bázy ako rumunčina, má rovnakú jazykovú substanciu ako rumunčina, a teda nelíši sa v štruktúre jazyka, neexistuje písaný moldavský jazyk (tj. literárny), a rozdiely medzi rumunčinou a „moldavčinou“ vychádzajú len z odlišného historického vývoja (najmä po anektovaní tohto územia) a geografickej vzdialenosti, ktorý je pre jazyk prirodzený.² Práve Moldavsko ako celok (spolu s Besarábiou a Bukovinou) považujú mnohí Rumuni za

¹TREPTOW, W. KURT, 2000. *Dejiny Rumunska*, Praha: Nak. Lidové Noviny, 2000, ISBN 80-7106-348-7

²BOJOGA, E. Limba romana din republica moldova si problemele ei [online] 2016 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A24364/pdf>

dôležité územie Rumunska a „kolísku“ rumunskej kultúry a civilizácie odkiaľ pochádza množstvo spisovateľov a intelektuálov, ktoré aj moldavská spoločnosť považuje za svojich (napr. Dimitrie Cantemir, Mihai Eminescu) a miesto kde vznikla prvá literárna spoločnosť Junimea v roku 1863 v Jasoch (rum. Iasi).³

Besarábia je na západe ohraničená riekou Prut a na východe riekou Dnester, z juhu ju ohraničuje Čierne more, okrem južnej hranice sú až do súčasnosti hranice Moldavskej republiky totožné (vynímajúc separatistický región Podnestersko, ktorý bližšie rozoberieme v nasledujúcej kapitole). Bukurešťskou zmluvou z roku 1812, ktorá ukončila rusko-tureckú vojnu Rusko anektovalo územie medzi Prutom a Dnestrom. Aj toto je pôvod problémov dnešnej Moldavskej republiky. Za povšimnutie stojí fakt, že Rusko anektovalo „územie medzi Prutom a Dnestrom a nie aj „za Dnestrom“, teda dnešné územie Podnesterska. Do roku 1827 mala Besarábia autonómny status v rámci Ruska a bola spravovaná vojenským gubernátorom. V roku 1827 začala na tomto území násilná rusifikácia. Ruština sa stala jediným úradným jazykom, rumunské obyvateľstvo na tomto území postihli represie, ktoré neskôr viedli k strate národnej identity.⁴

V roku 1878 po podpise Sanstefanskej mierovej zmluvy Rusko uznalo nezávislosť Rumunska ale oznámilo aj svoj záujem znovu anektovať južnú Besarábiu, s čím Rumunsko nesúhlasilo. Keď veľmoci neskôr na Berlínskom kongrese priznali Rumunsku Dobrudžu (juhovýchodná časť Rumunska susediaca s Čiernym morom, ktorá patrila do správy osmanskej ríše) čím Rumunsko získalo prístup k moru, s týmto urovnaním súhlasilo. Dôvod je pragmatický, Besarábia aj do anektovania Ruskom predstavovala jednu z najchudobnejších častí Rumunska a Dobrudža svojou strategickou polohou prinášala viac výhod, predovšetkým ekonomických.⁵

Revolúcia v Rumunsku v roku 1848 mierne ovplyvnila aj rumunské obyvateľstvo na území Besarábie. V roku 1848 začali vychádzať v Kišiňove noviny Romanul, spočiatku v rumunčine, neskôr dvojjazyčne, rumunsky a rusky. Mierová konferencia v Paríži v roku 1856 vrátila Južné okresy Besarábie Moldavsku. Išlo o okresy Cahul, Ismail a Bolgrad, v ktorých prevažovalo rumunské obyvateľstvo (ostatne ako aj vo zvyšku Besarábie).⁶ V roku 1859 nastúpil v oboch kniežactvách, Moldavskom i Valašskom, na trón Alexander Ioan Cuza, a tým došlo k personálnej únii. Na tomto území boli neskôr uplatnené všetky reformy Ioana Alexandra Cuzu. Menovite, sekularizácia kláštorov a ich prechod

³TREPTOW, W. KURT, 2000. *Dejiny Rumunska*, Praha: Nak. Lidové Noviny, 2000, ISBN 80-7106-348-7

⁴tamže

⁵tamže

⁶tamže

pod štátnu správu, fiškálna reforma, agrárna reforma, ktorá prerozdělila pozemky medzi roľníkov, reforma školstva a reforma justície. Ktoré napomohli k rozvoju tohto územia.⁷

Obrázok 1. Zjednotenie rumunských kniežactiev, vrátane regiónov Ismail a Cahul a Bolgrad, bez Bukoviny (stratenej v roku 1775)⁸

Zjednotením rumunských kniežactiev sa výrazne ovplyvnilo aj národné povedomie Rumunov v Besarábii. V Petrohrade viaceré úrady informovali o „sne o zjednotení rumunského národa“. Táto situácia vyvolala ďalšiu vlnu represálií. V roku 1876 bol rumunský jazyk úplne vylúčený z verejného života a nasledovalo aj porušenie pravoslávnej cirkvi (moldavská pravoslávna cirkev doteraz patrí pod Ruskú pravoslávnu cirkev, zatiaľ čo Rumunská pravoslávna cirkev je samostatná). Rumunské školy boli zrušené, náboženské knihy v rumunčine spálené. Podiel rumunského obyvateľstva sa neustále podľa ruských štatistík znižoval. Ak v roku 1817 bolo na tomto území 86% Rumunov, v roku 1871 to bolo už len 67%. V roku 1897 žilo na území Besarábie takmer 2 milióny obyvateľov, Rumuni tvorili 47,6%, Ukrajinci 19,7%, Židia 11,8% a Rusi 8% obyvateľstva, okrem toho sa tu nachádzali ďalšie skupiny Nemcov, Bulharov a Gagauzov.⁹ Pokles Rumunského, resp. Moldavského pôvodného obyvateľstva bol spôsobený nárastom obyvateľstva iných národností, ktorý sa na toto územie presúvali čo je

⁷BOIA, Lucian, 2012 *Rumunsko, Krajina na hranici Európy*, Bratislava: Kaligram 2012, 272 s. ISBN 978-8-8101-651-6

⁸27. martie, *Unirea basarabiei cu Romania* [online] 2016 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <https://constantasimplicity.wordpress.com/2016/03/31/27-martie-unirea-basarabiei-cu-romania/>

⁹BOIA, Lucian, 2012 *Rumunsko, Krajina na hranici Európy*, Bratislava: Kaligram 2012, 272 s. ISBN 978-8-8101-651-6

charakteristické aj v nasledujúcom období. V tomto období muselo Rumunsko vrátiť Besarábii aj južné okresy Ismail a Cahul.¹⁰

Obrázok 2. Rumunské kniežactvá bez okresov Ismail a Cahul (1. október 1878)¹¹

Udalosti 1. svetovej vojny zmenili aj osud Besarábie. Rumunsko malo od začiatku vstupu do vojny snahu presadiť svoje územné požiadavky medzi inými aj prinavrátene Besarábie, teraz už však nie k moldavskému kniežactvu ale k zjednoteným kniežactvám Rumunska. Ruská októbrová revolúcia bola v prospech tomuto cieľu. Po rozpade ruskej autority však začali aj územné snahy Ukrajiny o severnú Bukovinu. V tomto prostredí sa začala formovať Moldavská národná strana a snahy o autonómiu, neskôr vznikol parlament besarabských Rumunov Zemská rada (Sfatul Tarii), ten sa však neskladal iba výhradne z Rumunov ale aj iných národností v menšinovom zastúpení. Zemská rada vyhlásila v roku 1918 Moldavskú demokratickú republiku ako súčasť Ruskej federácie, ktorú uznali aj ďalšie krajiny. V roku 1918 sa situácia zhoršila a boľševici začali ovládať Kišiňov, moldavská vláda požiadala o pomoc vládu v Jasoch a vtedajší rumunský premiér Brataniu poslal vojská na územie Moldavskej republiky. Neskôr preto Zemská rada znovu vyhlásila

¹⁰27. martie, *Unirea basarabiei cu Romania* [online] 2016 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <https://constantasimplicity.wordpress.com/2016/03/31/27-martie-unirea-basarabiei-cu-romania/>

¹¹27. martie, *Unirea basarabiei cu Romania* [online] 2016 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <https://constantasimplicity.wordpress.com/2016/03/31/27-martie-unirea-basarabiei-cu-romania/>

nezávislosť, tentokrát od Ruskej federácie a začala rokovať s Rumunskou vládou. Zjednotenie s rumunským kráľovstvom bolo vyhlásené 9. Apríla a ukončilo viac ako 100 ročnú okupáciu Rusov na území Besarábie.¹²

Obrázok 3: Mapa Rumunska v 1918 po pripojení Besarábie k Rumunsku (červenou)¹³¹⁴

Po zjednotení a prijatí nových zákonov začala diskriminácia menšín. Zakázané bolo vydávanie novín v ruskom jazyku a na úradoch sa mohlo hovoriť iba rumunsky. S narastajúcim počtom prívržencov komunizmu, vzrastala aj myšlienka rozbitia Rumunska a znovu pripojenie Besarábie. V roku 1924 bola z tohto dôvodu vytvorená za riekou Dnester Moldavská autonómna sovietska republika, ktorej zámerom bolo neskôr sa pričleniť k Besarábii. Ruská federácia nepriamo v niekoľkých zmluvách s Rumunskom potvrdila, že „východná hranica Rumunska je tvorená riekou Dnester“. V komplikovanej situácii pred druhou svetovou vojnou však aj napriek snahe Rumunska dohodnúť sa s Ruskom o pakte o neútočení, všetky jednanja zlyhali aby uľahčili cestu k paktu

¹²TREPTOW, W. KURT, 2000. *Dejiny Rumunska*, Praha: Nak. Lidové Noviny, 2000, ISBN 80-7106-348-7

¹³Pozn. Rumunsko v tom čase zahŕňalo aj severnú Bukovinu a regióny Ismail a Cetatea Albă ktoré dnes patria Ukrajine a na ktoré si Rumunsko ani Moldavsko nerobia žiadne územné nároky. Červenou farbou na mape je označené územie Rumunska. V tomto období Rumunsko získalo celú Dobrudžu vrátane Južnej označenej Cadrilater, ktorá dnes patrí Bulharsku a Rumunsko si na ňu nerobí nároky.

¹⁴ 27. martie, *Unirea basarabiei cu Romania* [online] 2016 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <https://constantasimplicity.wordpress.com/2016/03/31/27-martie-unirea-basarabiei-cu-romania/>

Ribbentrop -Molotov, a Nemecká ríša uznala právo ZSSR intervenovať v Besarábii (a Pobaltí). Keď sovietska vláda požiadala v roku 1940 o odovzdanie Besarábie, kráľ Karol III. sa snažil obrátiť o pomoc na Berlín, tí však iba odporučili vyhovieť ultimátu. Územie Besarábie sa vo vojnovom období stalo nástrojom medzinárodnej politiky na dosiahnutie cieľov veľmocí. Rumunsko sa pokúsilo dobyť územie späť, avšak neskôr bolo označené za agresora aj keď všeobecné územné nároky z tohto obdobia neboli uznané (viď Sudety a južné územia Slovenska).¹⁵ Veľmoci, z cieľom poraziť Nemecko uznali územné nároky ZSSR aj na územie Besarábie a na ďalších 60 rokov patrilo toto územie pod ZSSR, čo výrazne ovplyvnilo konštituovanie Moldavskej identity a samostatného štátu.

Toto bolo obdobie, v ktorom dnešná Moldavská republika získala aj Podnestersko (územie medzi riekami Dnester a Brug). Hitler sa snažil presvedčiť rumunského generála Antonesca aby anektoval aj toto územie a upokojil tak komplikovanú situáciu medzi Maďarskom a Rumunskom o územie Sedmohradská. V auguste 1941 teda generál Antonescu nariadil vojenskú okupáciu Podnesterska. Hlavným mestom bol najskôr Tiraspol. neskôr Odessa. Išlo však iba o vojenskú okupáciu a Antonescu zdôrazňoval, že nemá žiadnu súvislosť s rumunskými požiadavkami. Americká vojenská rozvedka bola presvedčená, že toto územie bolo Rumunom vnútené. Neskôr bolo toto územie priamo okupované nemeckými vojakmi. Rumuni zaviedli na území miernejší režim a zachovali sovietske kolchozy a sovchozy a snažili sa získať sympatie obyvateľov voči Rumunsku, v Odese bola dokonca Rumunmi založená univerzita. Pravdou však je, že mnoho obyvateľov bolo zabitých. Množstvo poľnohospodárskych produktov bolo vyvezených do Rumunska. Celkovo sa odhaduje, že škody dosiahli hodnotu 848 miliárd LEU (predvojnových). Koncom roku 1943 začal útek Rumunov z Podnesterska, predpokladá sa, že z územia Besarábie a Bukoviny utieklo pred sovietskou armádou 700 tisíc obyvateľov.¹⁶

V roku 1947 boli Parížskou mierovou dohodou potvrdené hranice ZSSR a tým aj potvrdená príslušnosť Besarábie k ZSSR, ktorá zostala súčasťou ZSSR až do jeho rozpadu. V mnohých ruských zdrojoch sa okupácia Besarábie prezentuje ako teória o oslobodení Moldavcov spod nadvlády rumunských bojarov.

¹⁵TREPTOW, W. KURT, 2000. *Dejiny Rumunska*, Praha: Nak. Lidové Noviny, 2000 , ISBN 80-7106-348-7

¹⁶TREPTOW, W. KURT, 2000. *Dejiny Rumunska*, Praha: Nak. Lidové Noviny, 2000 , ISBN 80-7106-348-7

ľudu“ a „moldavského jazyka“. Moldavčina však v tomto prípade nebol žiadny nový jazyk iba rumunčina, písaná ruskou abecedou, čo bolo pre obyvateľov ponížujúce. Predchádzajúci prechod na latinské písmo znamenal pre nich oslobodenie a jednu z foriem konštruovania národnej identity.¹⁸

V 60.tych rokoch nastalo uvoľnenie režimu. Prvýkrát od vojny bolo možné v Kišiňove kúpiť knihy v rumunčine. Ani na školách nebolo povinné vyučovanie ruštiny. Všetko sa ale zmenilo po nástupe Brežņeva. Podľa dát z obdobia druhej svetovej vojny až po rok 1965, počet zamestnancov stúpol z 8 000 na 627 tisíc, z toho však iba tretina boli Rumuni (Moldavci). V kolchozoch bola polovica riaditeľov ruského pôvodu ale 90% obyvateľov vidieka bola rumunského pôvodu. Zo 130 tisíc osôb s vyšším vzdelaním iba tretina bola Rumunského pôvodu. Diskriminácia bola o to výraznejšia ak vezmeme do úvahy, že Rumuni predstavovali 68% obyvateľstva a slovanská populácia tvorila 23%.¹⁹

V tomto období začali ruskú agresiu podporovať aj iné krajiny. V roku 1976 sa v čínskom časopise „Historické výskumy“ objavil článok s titulom Agresia a expanzia Ruska nad Rumunskom a Besarábiou. Jedným z dôvodov zvýšenia povedomia vo svete, bol aj nárast popularity Čeaušeska na medzinárodnej scéne, po odmietnutí agresie vojsk červenej armády do Československa.²⁰

Po nástupe Gorbačova sa začal rozpad sovietskeho zväzu. Existencia Rumunov na území ZSSR bola oficiálne uznaná a už ich nebolo treba nazývať Moldavcami. Krátko na to vznikla samostatná Moldavská republika.²¹

Vývoj Besarábie pod ruským patronátom by sa dal rozdeliť do piatich štádií: 1. Anexia, 2. Expanzia, 3. Reformy, 4. Metamorfóza.²²

Účelom tejto časti práce bolo poukázať na geopolitickú históriu územia dnešnej Moldavskej republiky. Pokladáme za dôležité objasniť históriu obyvateľov tohto územia, ako aj boje o nadvládu a príslušnosť k rôznym štátom a fakt, že história Moldavska je do určitého obdobia spätá s históriou Rumunska.²³ Keďže vývoj Moldavska od 19. a neskôr 20. storočia významne poznačil a neustále zasahuje aj do súčasnosti pri kreovaní

¹⁸ROMAN, V., HOFBUER, H. Bucovina, Basarabia, Moldova, O tara uitata intre Europa de vest, Rusia, si Turcia, Editura Tehnica, Bucuresti, 1995, ISBN 973-31-0868-5

¹⁹ROMAN, V., HOFBUER, H. Bucovina, Basarabia, Moldova, O tara uitata intre Europa de vest, Rusia, si Turcia, Editura Tehnica, Bucuresti, 1995, ISBN 973-31-0868-5

²⁰ROMAN, V., HOFBUER, H. Bucovina, Basarabia, Moldova, O tara uitata intre Europa de vest, Rusia, si Turcia, Editura Tehnica, Bucuresti, 1995, ISBN 973-31-0868-5

²¹ROMAN, V., HOFBUER, H. Bucovina, Basarabia, Moldova, O tara uitata intre Europa de vest, Rusia, si Turcia, Editura Tehnica, Bucuresti, 1995, ISBN 973-31-0868-5

²²tamže.

²³TREPTOW, W. KURT, 2000. *Dejiny Rumunska*, Praha: Nak. Lidové Noviny, 2000, ISBN 80-7106-348-7

národnej identity a štátnosti dnešnej Moldavskej republiky, čo bližšie rozoberieme v ďalšej časti.

3.2 Vznik Moldavskej republiky

Moldavská republika zmenila svoj názov 23. mája 1991, z predošlého Moldavská socialistická sovietska republika. Nezávislosť vyhlásilo Moldavsko na Národnom ľudovom zhromaždení v Kišiňove 27. mája 1991.²⁴ Mnohí historici a odborníci spochybňujú, do akej miery a či Moldavská republika je nástupníctvom Moldavského kniežactva, pretože Moldavsko zahŕňa aj územie, ktoré neprináležalo Moldavskému kniežactvu od roku 1859 po vzniku Zjednotených kniežactiev.²⁵

Vývoj Moldavskej republiky počas existencie a patričnosti k Sovietskemu zväzu bol podobný ako vývoj v iných sovietskych republikách. Rumunský jazyk bol zakázaný, obyvateľstvo sa stále viac rusifikovalo. V tomto období prišlo na územie Moldavska mnoho občanov z iných sovietskych republík aby „pomohlo budovať socialistické Moldavsko“. V dôsledku týchto skutočností sa menila etnická štruktúra obyvateľstva.

Prvú znovuzrodenie a uvedomenie si etnickej identity sa uskutočnil v rokoch 1987-1988. V tomto období vznikol Národný front (rum. Front Popular) jeho zámery boli najmä snaha o dominantnú pozíciu moldavského (rumunského) jazyka, kultúry a unifikácia s Rumunskom. Ak chceme vedieť, prečo práve v týchto rokoch nastal akýsi návrat k rumunským koreňom musíme poznamenať niekoľko faktov. 80. roky sú práve obdobie, kedy moldavská spoločnosť a identita zažívajú svoju najväčšiu krízu a dôsledky rusifikácie sa prejavujú naplno. Percento zmiešaných manželstiev je takisto najvyššie v tomto období. Na druhej strane tu máme stále početnú ruskú a ukrajinskú menšinu, ktoré sú vo väčšine za riekou Dnester. Tí sa obávajú straty svojej identity, násilného presadenia moldavského jazyka, ktorý neovládajú. Situácia sa nezlepšila ani po vydaní jazykového zákona v roku 1989. Moldavsko bola prvá krajina so sovietskeho priestoru, ktorá prijala zákon, ktorým uprednostnila pôvodný jazyk pred ruštinou, ten okrem iného stanovoval povinnosť úradníkom a iným obyvateľom aby sa naučili rumunsky do roku 1994.²⁶ Krajina 5. júna 1990 prijala názov Moldavsko a 23. júna Moldavsko vyhlásilo nezávislú

²⁴Istoria Republicii Moldova [online] [citované dňa 20.3.2017], Dostupné na internete: <http://totul.md/expert/ro/istoria-republicii-moldova/>

²⁵Adevarata istorie a Moldovei [online] 2011 [citované dňa 19.3.2017] Dostupné na internete: <http://www.timpul.md/articol/adevarata-istorie-a-moldovei-26222.html>

²⁶VAHL, M, EMERSON, M, *Moldova and Transnistrian Conflict*, [online] 2004 [citované 19.03.2017] Dostupné na internete: <http://s393993344.online.de/ssoar/handle/document/6196>

Moldavskú autonómnu sovietsku republiku. Prvé parlamentné voľby sa konali v decembri a zvíťazil v nich Národný front, ktorý sa udržal až do roku 1992. Unionistické snahy s Rumunskom, a nezáujem o integráciu zvyšných menšín prispel k strate jeho popularity. Už v januári 1990 vyhlásilo Podnestersko referendum o samostatnosti a ani tzv. Gaguzsko (časť, kde žije etnická menšina) nebolo spokojné so svojím postavením. Podnestersko však tvorí ekonomicky produktívnejšiu časť územia Moldavska. To je dôvod, prečo sa za riekou Dnester presťahovala aj istá časť Moldavského obyvateľstva.

Vyhlásenie moldavského jazyka ako oficiálneho, uzavretie ruských škôl, prijatie Zákona o občianstve 5. júna 1991, ktorý uprednostňoval presadenie Moldavcov do štátneho aparátu a verejného života, negociácie s Rumunskom o unifikácii, všetky tieto faktory prispeli k strachu menšín o svoju identitu a ich snahu o istú mieru samostatnosti. Násilne presadzovanie moldavského jazyka vyplývalo z objektívnej reality, kedy aj etnickí Moldavci boli nútení používať v bežnej komunikácii ruštinu. Za pozornosť stojí aj nasledujúca štatistika z 90. rokov. „*Väčšina vzdelávania v Moldavsku prebiehala v ruskom jazyku. Iba takmer polovica obyvateľstva Kišiňova bola rumunskej národnosti. Z tejto skupiny 12% deklarovalo ruštinu ako ich materinský jazyk, 75% deklarovalo, že ovládajú ruštinu. Na porovnanie iba 11% ruského obyvateľstva Kišiňova uviedlo, že hovoria rumunsky.*“²⁷ Keď vezmeme do úvahy tézu, že jazyk je jednou z charakteristík národa, uznanie štátneho jazyka ako moldavského a tým etnickým Moldavcom priznať nadradený status oproti menšinám, sa javil vzhľadom na celkovú situáciu ako jednoznačný krok k únii.²⁸ Tieto udalosti viedli k Podnesterskému konfliktu, ktorý je popísaný v nasledujúcej časti.

²⁷CHINN, J. *The Politics of Language in Moldova*, [online] 1994 [citované 19.03.2017] Dostupné na internete: https://www2.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/demokratizatsiya%20archive/02-2_Chinn.pdf

²⁸ibid.

3.3 Podnesterský konflikt

Jednou z problematických oblastí súčasnej Moldavskej republiky je otázka Podnesterka. Ako už bolo v krátkosti spomenuté v prechádzajúcej kapitole, oblasť Podnesterska nebola vždy historicky súčasťou Moldavskej republiky. Po rozpade Sovietskeho zväzu v roku 1991 vzniklo predovšetkým v kaukazskej časti bývalého Sovietskeho zväzu množstvo lokálnych konfliktov. V európskej časti boli tieto problémy ojedinelé, preto sa Podnesterský konflikt zvykne často marginalizovať.

3.3.1 Podnestersko a vznik konfliktu

Populácia Podnesterska tvorí 670 000 obyvateľov na území 4 163 štvorcových kilometrov. Na jednej strane je ohraničená riekou Dnester, a je to územie z jednej časti „obkľúčené“ Ukrajinou, vo zvyšnej časti Moldavskom. V roku 1992 prebehla krátka vojna medzi Moldavskými a Podnesterskými jednotkami, ktoré boli podporované Rusmi. Dôvody sme spomenuli už v predchádzajúcej časti- strach z násilnej rumunizácie prevažne Slovanmi osídleného regiónu, unionistické snahy a potenciál ďalšej možnej diskriminácie. Medzinárodné spoločenstvo tento malý konflikt takmer nebralo do úvahy. Jednou z možných príčin je fakt, že simultánne s ním sa v Európskom priestore diali mnohé iné udalosti - rozpad Československa a vojna na Balkáne. Na príklade Podnesterska možno však pozorovať charakteristické črty po konci studenej vojny a zániku bilaterálneho sveta. Konflikty medzi etnikami, ktoré boli počas Sovietskeho zväzu potláčané, sa pretavili do otvorené konfliktu, ktorý výrazne ovplyvnil charakter, či už politický alebo v tomto prípade aj geografický, post-sovietskych republík. Zatiaľ čo ostatné konflikty v post-sovietskom priestore nepredstavovali pre Sovietsky zväz dôležitosť, v prípade Podnesterska tomu bolo inak. Pri tomto konflikte veľkú úlohu hrajú externé prvky: Ukrajina, Rusko a Rumunsko a ich záujmy na tomto území. Naproti tomu, sporné ekonomické otázky za prezentujú ako vznik konfliktu skôr v súčasnosti.²⁹

Moldavsko okrem iného leží na rozmedzí troch rôznych kultúrnych a geopolitických svetov: Románskeho - Rumunská, Slovanského – Ruska a Tureckého, kde sa politické hranice menili podľa toho, ktorá mocnosť bola pri sile. Južné časti Podnesterska patrili Krymskému Chanátu vazalskému štátu Osmanskej ríše. Podľa

²⁹POPESCU, N. *Democracy in Secessionism: Transnistria and Abkhazia's Domestic Policies* [online] 2006 [citované 15.05.2017] Dostupné na internete: <http://www.policy.hu/news/NPopescu-PS/10>

mierovej dohody z Iasi z roku 1792 Osmanská ríša súhlasila, že Rusko prevezme kontrolu nad územím medzi Bug a Dnestrom. ďalšia vojna medzi Tureckom a Ruskom, ukončená mierovou dohodou z roku 1918 pridala Rusku aj Besarábiu, ako už sme spomenuli v predchádzajúcej časti. V čase, keď sa Besarábia vrátila do rúk Rumunska Podnestersko sa znovu stalo hraničnou zónou. Stalin v roku 1924 vytvoril z Podnesterska Autonómnu sovietsku socialistickú republiku Moldavsko a dúfal v navrátenie území, stratených v 1. svetovej vojne. Hlavným mestom sa stal Tiraspol. V tom čase na území Podnesterska žilo 48,5 % Ukrajincov a 30 % Moldavcov. Po pakte Ribbentrop-Molotov v roku 1940 bola Besarábia včlenená do ZSSR a v novej Sovietskej socialistickej republike Moldavska bolo zahrnutých 6 z predošlých 17 oblastí Autonómnej sovietskej socialistickej republiky Moldavska a zvyšných 11 oblastí bolo ponechaných Ukrajine, Odессkej oblasti. Väčšina inteligencie emigrovala z Moldavska v medzivojnovom období do Rumunska, tí čo neemigrovali boli deportovaní Stalinom a po roku 1945 boli „nahradení“ Rusmi a Ukrajincami. Iba v rokoch 1941-1944 bolo teritórium Podnesterska súčasťou Rumunska, ako spojenca Nemecka. Z tohto obdobia môžeme pozorovať aj zvláštny naratív stále pretrvávajúci v Moldavsku a najmä u rusky hovoriacej populácie, kde Rumunsko bolo vnímané ako fašistické a je tak vnímané dodnes, najmä v súvislosti s nacionalistickými snahami Moldavska a RF naopak ako hrdinský štát. Tento naratív bol často používaný Sovietskymi ideológmi pri popisovaní udalostí z druhej svetovej vojny.³⁰

Bolo by neprijateľné a veľmi zjednodušené zredukovať Podnesterský konflikt výlučne na konflikt etnický, pretože v oboch oblastiach sú majoritou Moldavci. Počas konfliktu v roku 1991-1992 sa na oboch stranách zapájali všetky etnické skupiny. Problémom je okrem iných aj otázka historickej identity. Ktorý národ ako prvý osídlil toto územie? Zatiaľ čo vo zvyšnej časti Moldavska, Besarábii dokážeme pomerne ľahko identifikovať pôvodných obyvateľov a osídľovanie územia, na území Podnesterska ide o pomerne ťažkú úlohu. Separatisti prirodzene obraňujú svoje rozhodnutie precedensom konštitúcie Slovinska a Macedónska, ktoré sa pri rozpade Juhoslávie oddelili a vytvorili nezávislé štáty. Na druhej strane je etnický princíp a akási obava o etnickú bezpečnosť účelne využívaná proruskými lídrami v Podnestersku na posilňovanie svojej moci.

³⁰ROJANSKY, M, *Prospects for unfreezing Moldovas frozen conflict in Transnistria*, [online] 2011 [citované 20.04.2017] Dostupné na internete: http://carnegieendowment.org/files/Rojansky_Transnistria_Briefing.pdf

3.3.2 *Priebeh rokovaní o urovnaní konfliktu a jeho špecifiká*

V Podnesterskom konflikte zohráva Ruská federácia úlohu od začiatku. Už pri otvorených bojoch v Dubasari a neskôr pri Benderi (rum. Tighina) Moldavsko narazilo na problém - Kišiňov získal právomoc nad bývalou sovietskou armádou v marci 1992. Išlo však iba o armádu, nachádzajúcu sa na pravej strane Dnestra tj. v Moldavsku. Armáda nachádzajúca sa na ľavej strane rieky bola integrovaná do ozbrojených síl Ruskej federácie. Dokonca počas konfliktu 14. oddiel armády poskytoval zbrane Podnesterským paramilitárnym skupinám, ako aj tréning zložiek. Takisto generál Aleksandr Lebed, veliteľ vojsk Ruskej federácie, otvorene podporoval Igora Smirnova, vtedajšieho podnesterského lídra, označujúc vedenie Kišiňova ako vojnových kriminálnikov a nevyhol sa ani označeniu Moldavska ako fašistického štátu.³¹ Konflikt eskaloval na jar v roku 1992 a začali sa mediačné snahy na urovanie konfliktu. V marci sa stretli ministri zahraničných vecí Ukrajiny, Rumunska a Ruska na OBSE, ministerskej konferencii v Helsinkách a prijali deklaráciu na mierové urovanie konfliktu a spoločné mechanizmy na riešenie a koordináciu konfliktu. Bola vytvorená skupina piatich pozorovateľov z každej krajiny na monitorovanie; eventuálna dohoda o ukončení paľby bola na programe. Spočiatku sa predpokladala aj spolupráca s krajinami Commonwealthu a na pozvanie reagovali aj Bulharsko a Bielorusko, ktoré nakoniec od svojho zapojenia ustúpili. Moldavská vláda sa obrátila na OSCE so žiadosťou o mechanizmus na urovanie konfliktu, avšak nespĺnila základnú podmienku, a to zastavenie paľby. Vďaka týmto odmietnutiam sa koniec koncov musela Moldavská vláda obrátiť na inú stranu a požiadala o pomoc Rusko. Dohoda bola podpísaná v Moskve 21. júla 1992 medzi vtedajšími prezidentmi Snegurom a Jelcinom, ktorí zriadili demilitarizovanú zónu v rozlohe 10 km od Dnestru na oboch stranách, zahŕňajúc aj Bender.³²

Zahŕňala tiež spoločnú komisiu JJC so základňou v Benderi, kde mali spolupracovať Ruské, Moldavské aj Podnesterské delegácie zastúpené vojenským pozorovateľom. Zároveň bol požadovaný špeciálny status pre Podnestersko, pretože v tomto období bola otázka prípadného zjednotenia s Rumunskom stále pomerne aktuálna. Priame rokovania s Tiraspoľskými lídrami zo strany Moldavských predstaviteľov začali v roku 1993. Rokovania však zlyhávali na otázke miery autonómie Podnesterska

³¹VAHL, M, EMERSON, M, *Moldova and Transnistrian Conflict*, [online] 2004 [citované 19.03.2017] Dostupné na internete: <http://s393993344.online.de/ssoar/handle/document/6196>

³²tamže.

a kompromis nebolo možné nájsť. V apríli 1993 bola v Kišiňove zriadená Misia OSCE, ktorá mala mandát na asistovanie oboj stranám v negociáciách a mala predovšetkým podporovať odsun cudzích vojsk z územia, tj. 14 oddiel ruskej armády. V roku 1994 prezident Jelcin reštartoval negociácie a lídri krajín dosiahli spoločnú deklaráciu za prítomnosti OSCE. V mnohých otázkach relevantných konfliktu nastal pokrok, a to najmä v otázke presunu ruských vojsk a manažmentu hraníc. V roku 1994 sa pripojila Ukrajina ako tretí mediátor konfliktu a eventuálny garant urovnania. V roku 1996 Rusko, Ukrajina a Moldavsko podpísali Spoločnú deklaráciu uznávajúc suverenitu a teritoriálnu integritu Moldavskej republiky.³³ V priebehu rokov sa konali viaceré stretnutia a rokovania v snahe urovnať konflikt, ale pokrok vo významných otázkach nebol dosiahnutý. Sekundárny pokrok bol dosiahnutý v roku 1998 podpísaním Dohody o budovaní dôvery a vytvorení kontaktov medzi Moldavskou republikou a Podnesterskom v Odesse. Nový návrh prišiel až na jar v roku 2000. Hoci obidve strany súhlasili s vytvorením spoločného štátu, nevedeli sa dohodnúť na spoločnom koncepte. V júli toho istého roku navštívil Moldavsko Vladimir Putin a oznámil vytvorenie samostatnej štátnej komisie zaoberajúcej sa Podnesterským konfliktom, ktorú mal viesť Jevgeniji Primakov. Ukrajina zriadila obdobnú komisiu. Nová komisia na čele s Priamovom predložila návrh, ktorý však nezískal podporu ani jednej strany. Významnejší pokrok bol dosiahnutý na summite v Istanbuli v roku 1999, kde Rusko súhlasilo s odsunom svojich vojsk do roku 2001 a odsunom vojakov a munície do roku 2002. Po voľbách v roku 2001, Moldavsko na čele s prezidentom Vladimirom Voroninom zaviedlo sériu reštriktívnych opatrení voči vedeniu Tiraspolu, čím sa vzťahy značne narušili. Vstupom Moldavska do WTO v máji 2001 nastali početné ekonomické komplikácie pre tovar s Podnesterska. V júli 2002 priniesol Kyjev návrh o federácii, ktorý však nebol odsúhlasený. Vo februári 2003 prezident Voronin prizval Tiraspol ako spoluautora novej ústavy Moldavska. Avšak koncom februára EÚ a Spojené štáty podporili skorší konflikt s vízami Podnesterských lídrov. V novembri 2003 Rusko prišlo s novým návrhom, tzv. Kozakovho memoranda, ktoré navrhovalo princíp tzv. asymetrickej federácie, ktoré sa však nestretlo s pochopením na žiadnej strane. V Kišiňove vyvolalo toto memorandum aj vlnu protestov. OSCE nemalo možnosť participovať na tomto návrhu a členovia nedospeli ku konsensu.

³³VAHL, M, EMERSON, M, *Moldova and Transnistrian Conflict*, [online] 2004 [citované 19.03.2017] Dostupné na internete: <http://s393993344.online.de/ssoar/handle/document/6196>

Hoci môžeme vidieť, že rokovania boli pomerne frekventované a istá snaha na urovanie konfliktu existuje tak na strane Moldavska ako aj Tiraspolu, existujú určité kontroverzné témy. V roku 2011 boli síce obnovené rokovania vo formáte „5+2“ ale aj tie boli posunuté na rok 2014. Tento formát má za úlohu zapojiť všetky strany konfliktu, ako a mediátorov, garantov, pozorovateľov RF, Ukrajinu, OSCE, Spojené štáty a EÚ. Od jeho vzniku boli uskutočnené viaceré stretnutia formálneho aj neformálneho charakteru. Z nášho pohľadu však vidíme niekoľko kontroverzií v snahe urovnania konfliktu:

1. Prítomnosť Ruska ako stranu konfliktu, ktorá má eminentné záujmy v Podnesterskej oblasti a poskytuje jej značné finančné prostriedky. Zároveň aj fakt, že Podnestersko sa samo hlási k odkazu Ruskej federácie a jeho snahou je stať sa federatívnym prvkom RF.
2. Prítomnosť 14 oddielu Ruskej armády na suverénnom území Moldavskej republiky, ktoré sa napriek dohode z Istanbulu stále nachádzajú na území Podnesterska a tým pádom narušujú suverenitu Moldavskej republiky. Aj keď sa ich počet významne zmenšil, premiér Moldavska Pavel Filip vyhlásil, že stále narušujú suverenitu Moldavska.³⁴
3. Dospievanie populácie, ktorá si už nepamätá spolunažívanie so susedmi „za Dnestrom“, sa stáva veľkým problémom. Navyše charakter konfliktu, ktorý nie je celkom aktívny ale tzv. zamrznutý pridáva situácii akýsi status „normálnosti“ a mladí ľudia si už nevedia predstaviť zjednotenie Moldavska. Hoci boli uskutočnené programy na vytvorenie dialógu mládeže implementované západnými organizáciami pôsobiacimi v MD, nevytvorili nijakú potrebu riešiť konflikt.
4. Neúčast' Rumunska v konflikte, resp. nekonzistentná participácia, a to fakt, že napriek výrazným kultúrnym, etnickým a historickým väzbám k Moldavsku sa Rumunsko nezúčastňuje formátu 5+2, ale namiesto toho je reprezentované delegáciou pozorovateľov EÚ, ktorí pochopiteľne nikdy neintegrovali Rumunsko na vrcholnú pozíciu. Na druhej strane Rumunsko formálne vyzdvihlo konflikt na jednu zo svojich priorit v medzinárodnej bezpečnosti.

³⁴PAVEL Filip: „Moldova va insista pe retragerea neconditionata a trupelor ruse din stanga Nistrului“ [online] 2017 [citované 19.03.2017] Dostupné na internete: http://www.publika.md/pavel-filip-moldova-va-insista-pe-retragerea-neconditionata-a-trupelor-ruse-din-stanga-nistrului_2896431.html

Avšak rumunská hrozba je často prítomná medzi Moldavcami, ktorí vnímajú pan-romanizmus istej časti spoločnosti.³⁵

3.3.3 *Súčasný status na území Podnesterska*

De facto secesia a neuznanie nezávislosti Kišiňova je momentálny status quo situácie. Vláda v Kišiňove nemá žiadnu autoritu nad územím Podnesterska. Od obdobia prepuknutia konfliktu aj napriek snahám o jeho riešenie vznikla na tomto území autonómna vláda, ktorú síce Kišiňov neuznáva ale na jej fungovanie to má minimálny dosah. V Tiraspole prebiehajú nezávislé parlamentné aj prezidentské voľby. Súčasným prezidentom je od 16. decembra 2016 Vadim Nikolajevič Krasnoselsky volený priamou voľbou na 5 rokov.³⁶V Podnestersku je pluralitný systém politických strán, s jednokomorovým parlamentom, vlastnou armádou a školstvom. Najväčšou politickou stranou je strana „*Obnovleniye*“ (Obnovenie).Existencia ostatných strán je snaha o fiktívnu pluralitu.³⁷

Na neuznaných hraniciach prebiehajú hraničné kontroly Podnesterskými pohraničnými jednotkami, Univerzita v Tiraspole vydáva študentom diplomy, ktoré platia v Ruskej federácii ale neplatia v Európe.³⁸Všetky tieto úkony sú však neuznané. Podnestersko uznávajú iba tri štáty na svete, ide o štáty, ktoré majú podobný ak nie rovnaký status a to:Abcházsko, Južné Osetsko a Náhorný Karabach. Dominantným jazykom je ruština, úradnými jazykmi sú aj moldavčina a ukrajinčina.³⁹

Toto územie má okrem iného Podnesterskú centrálnu banku a vlastnú menu, Podnesterský rubel'. Takmer všetok trh so službami, vrátane maloobchodných predajní

³⁵Rojansky, M, *Prospects for unfreezing Moldovas frozen conflict in Transnistria*, [online] 2011 [citované 20.04.2017] Dostupné na internete: http://carnegieendowment.org/files/Rojansky_Transnistria_Briefing.pdf

³⁶*Alegerile din transnistria: Cine controla fluxurile financiare moscova din activitatile contrabanda* [online] 2016 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-21459831-alegerile-din-transnistria-cine-controla-fluxurile-financiare-moscova-din-activitatile-contrabanda.htm>

³⁷Rojansky, M, *Prospects for unfreezing Moldovas frozen conflict in Transnistria*, [online] 2011 [citované 20.04.2017] Dostupné na internete: http://carnegieendowment.org/files/Rojansky_Transnistria_Briefing.pdf

³⁸Transnistria Europe other Crimea [online] 2016 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2014/03/transnistria-europe-other-crimea-2014313132814552215.html>

³⁹*Limba romana e pe cake sa cucersca si trasnistria* [online] 2016 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <http://romanalibera.ro/special/documentare/limba-romana-e-pe-cale-sa-cucereasca-si-transnistria-363607>

a čerpacích staníc sú vlastnené spoločnosťou Sheriff, ktorej vlastníkom je bývalý prezident Ševčuk.⁴⁰

Charakteristickou črtou tohto separatistického územia je náklonnosť k Ruskej federácii. Jeho predstavitelia vyhlásili snahu o pripojenie k Ruskej federácii, za pripomenutie pritom stojí fakt, že Podnestersko nemá hranicu s Ruskou federáciou. Kontroverzné správy sú však aktuálne aj za posledné obdobie, 2. marca 2017 napríklad bola schválená vlajka ruskej federácie ako oficiálny štátny symbol, na čo sa predseda regionálnej legislatívy Alexander Scerba vyjadril, že ide o úplne prirodzený jav, nakoľko sa Podnestersko snaží harmonizovať legislatívu s Ruskou federáciou, ktorej členom sa chcú stať.⁴¹

Tiraspol zámerné blokuje viaceré projekty na vyučovanie v rumunskom jazyku. Ako bolo spomenuté vyššie, Moldavci predstavujú približne 30% populácie. Existuje päť stredných škôl na území Podnesterska, s vyučovacím jazykom moldavským (rumunským), ktorých fungovanie podlieha administratíve v Kišiňove a je financované z rôznych darov.⁴²

Na nedávnej návšteve ministra hospodárstva Moldavska v Tiraspole odznelo, že Podnestersko viac obchoduje s Európskou úniou ako s Ruskou federáciou. V ekonomike má separatistický región značné výhody. Významná časť z už tak malého moldavského priemyslu je na území Podnesterska. Obyvateľstvo na území Podnesterska predstavuje 20% populácie Moldavska ale priemysel na tomto území tvorí až 40%.⁴³

Niektoré zdroje tvrdia, že súčasný stav vyhovuje obidvom stranám. Je nepopierateľné, že Tiraspolská elita by vyriešením konfliktu stratila veľkú časť moci. Spoločnosť v Moldavsku sa dá charakterizovať ako monokultúra sovietskeho štýlu, ktorá má neobmedzenú moc a kontroluje akýkoľvek politický disent.⁴⁴ Bez vyriešenia situácie je však budúcnosť Moldavskej republiky a jej ďalšia integrácia veľmi neistá. Pozitívnym faktorom je, že v poslednom období môžeme badať väčšiu vôľu predstaviteľov oboch strán na vyriešenie problému, avšak stále je podľa prieskumov približne na 9. až 10. mieste

⁴⁰*Banca centrala transnistreana a satisfacut pe deplin cererea de valuta a bancilor comerciale* [online] 2017 [citované 29.06.2017] Dostupné na internet: <http://www.infotag.md/rebellion-ro/248112/>

⁴¹*Drapelul Rusiei, oficializat in regiunea transnistreana. Cum isi motiveaza decizia cei de la Tiraspol*, [online] 2017 [citované 20.03.2017] Dostupné na internete: http://www.publika.md/drapelul-rusiei-oficializat-in-regiunea-transnistreana-cum-isi-motiveaza-decizia-cei-de-la-tiraspol_2915451.html

⁴²<http://romanioliberal.ro/special/documentare/limba-romana-e-pe-cale-sa-cucereasca-si-transnistria-363607>

⁴³VAHL, M, EMERSON, M, *Moldova and Transnistrian Conflict*, [online] 2004 [citované 19.03.2017] Dostupné na internete: <http://s393993344.online.de/ssoar/handle/document/6196>

⁴⁴ROJANSKY, M, *Prospects for unfreezing Moldovas frozen conflict in Transnistria*, [online] 2011 [citované 20.04.2017] Dostupné na internete: http://carnegieendowment.org/files/Rojansky_Transnistria_Briefing.pdf

priorít populácie. Naproti tomu, v ostatných post-sovietskych republikách ako Azerbajdžan alebo Gruzínsko, s podobným „zamrznutým konfliktom“, je toto číslo oveľa väčšie.⁴⁵ Na druhej strane nezáujem o konflikt je jedným zo stabilizačných prvkov, a vďaka tomu sa pravdepodobne nevyskytujú agresívnejšie prejavy. Ďalším aspektom je aj ekonomická stránka tzv. reintegrácie. Pre Moldavsko, ktorého ekonomika nie je príliš výkonná, by reintegrácia územia znamenala aj ekonomické výhody. Moldavsko je veľmi krehký štát, ale postavený na relatívne demokratických a proeurópskych princípoch (je ešte otáznе ako sa vyvinie politika nového prezidenta Igora Dodona, zvoleného v decembri, ktorá má jasnejšiu proruskú orientáciu). Reintegrácia prevažne rusofilnej časti a oveľa menej demokratizovanej môže veľmi ľahko narušiť rovnováhu. Tieto problémy môžu byť potenciálne eliminované posilnením postavenia moldavských inštitúcií, je ale veľmi otáznе v akom horizonte toto dokáže Moldavsko dosiahnuť. Druhým scenárom je však zachovanie statusu quo, a teda neintegráciu do EÚ a zároveň nevyriešenie konfliktu. Možnosťou je, podobne ako Cyprus, pripojenie k EÚ bez Podnesterska, čo by nevyriešilo momentálnu situáciu a každodenné problémy, s ktorými sa stretáva bežná populácia v dôsledku situácie. Podrobnejšie, prípadný vstup Moldavska do EÚ rozoberieme v samostatnej kapitole. Veľmi otáznе je, ako by sa v tomto prípade zmenil postoj Gaguzkej autonómnej republiky a existujú pochybnosti či by zostala v Moldavsku a nevznikli by secesistické snahy aj v tomto regióne. Existujú však aj názory, že federalizácia Moldavska by znamenala zároveň jeho rusifikáciu a súhlas s pro-ruskými názormi, prevzatie istej časti charakteristík príznačných pre Podnestersko, ako napríklad sivá ekonomika.⁴⁶

Územné spory Moldavska do veľkej miery ovplyvňujú budúcnosť jeho integrácie. Vplyv Ruskej federácie v tejto časti je destabilizujúcim prvkom krajiny. V prípade úplnej secesie Podnesterska je otáznе či by to samo dokázalo existovať, aj keď pravdepodobne by bolo stále podporované RF. V Európe máme príklady štátov, ktoré aj vzhľadom na rozlohu sú akosi „succes story“. Čierna hora, Severný Cyprus alebo dokonca Abcházsko, však majú oveľa lepšiu východiskovú pozíciu, v prvom rade geopolitickú, ako aj značný turistický potenciál. Naproti tomu Podnestersko má určitú industriálnu kapacitu, ktorej budúcnosť je však závislá na prístupe k EÚ trhu. Dôležité pre budúcnosť Moldavska je

⁴⁵POPESCU, N. LITRA, L. *Transnistria: A bottom-up solution*, *European council on foreign relations*, [online] 2012 [citované 20.04.2017] ISBN 978-1-906538-63-7 Dostupné na internete: http://www.ecfr.eu/publications/summary/transnistria_a_bottom_up_solution

⁴⁶VAHL, M, EMERSON, M, *Moldova and Transnistrian Conflict*, [online] 2004 [citované 19.03.2017] Dostupné na internete: <http://s393993344.online.de/ssoar/handle/document/6196>

urovanie vzťahov, v najlepšom prípade reintegrácia Moldavska. Súčasný stav tejto situácie nie je celkom vyhovujúci v prípade integrácie Moldavska.⁴⁷

⁴⁷VAHL, M, EMERSON, M, *Moldova and Transnistrian Conflict*, [online] 2004 [citované 19.03.2017]
Dostupné na internete: <http://s393993344.online.de/ssoar/handle/document/6196>

4 Súčasné Moldavsko

4.1 Ekonomika Moldavska

Moldavská republika patrí medzi krajiny s nízkym príjmom, pričom HDP na obyvateľa predstavuje 2240 USD (2014). Je jednou z najchudobnejších európskych krajín. Ekonomika v posledných rokoch zaznamenala významný rast, najvyšší v roku 2013 na úrovni 10% v roku 2014 na úrovni 5%. Po viacerých škandáloch v rokoch 2014-2015 pokleslo HDP o 18%. Tento ekonomický rast významne zredukoval chudobu v krajine z 30,2% v roku 2006 a 16,6% v roku 2012.⁴⁸ Veľká časť obyvateľov Moldavska pracuje v zahraničí, a Moldavská ekonomika profituje z remitencií, ktoré tvoria 26,1% HDP a v roku 2014 jej patrilo v rebríčku krajín sveta s najväčším podielom remitencií štvrté miesto.

Napriek ekonomickému rastu, a nízkym mzdovým nákladom Moldavsko nie je veľkým príjemcom PZI. Na podporu investícií v uplynulých rokoch bolo zriadených 6 ekonomických zón a zahraničné spoločnosti získavajú značné daňové výhody. Vďaka týmto opatreniam sa Moldavsko dostalo na 52 miesto (2016) rebríčka Doing Business.⁴⁹ Aj keď tieto fakty by mohli naznačovať zvýšený záujem investorov objem PZI smerujúcich do MD je stále pomerne malý, dokonca aj objem PZI do Albánske je dvakrát väčšia.

Štruktúru moldavskej ekonomiky predstavuje štruktúra S-A-I (Services-Agriculture- Industry). Služby majú najväčší podiel a to až 63,2% HDP, na druhom mieste je poľnohospodárstvo s 20% , priemysel sa nachádza až na treťom mieste a tvorí približne 16%.⁵⁰

Jedným z faktorov, ktoré významne ovplyvňujú ekonomiku Moldavska je Podnesterský konflikt. V dôsledku secesie tohto územia pokleslo HDP medzi rokmi 1990-1992 o 35% a v čase secesie prišlo Moldavsko o 33% svojej industriálnej produkcie.

⁴⁸European Union Joint Analysis, *Programming in the Republic of Moldova until 2020*, [online] 2016 [citované 20.04.2017] Dostupné na internete: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/joint_analysis_0.pdf

⁴⁹CALUS, K. *The Unfinished State, 25 years of Independent Moldova*, Centre for Eastern Studies, [online] 2016 [citované 20.04.2017] Dostupné na internete: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-studies/2016-12-14/unfinished-state-25-years-independent-moldova>

⁵⁰CALUS, K. *The Unfinished State, 25 years of Independent Moldova*, Centre for Eastern Studies, [online] 2016 [citované 20.04.2017] Dostupné na internete: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-studies/2016-12-14/unfinished-state-25-years-independent-moldova>

Medzi ďalšie šoky, ktoré postihli Moldavsko patrila aj finančná kríza v Rusku; v roku 1998 a Moldavsko bojovalo s inflačnými problémami. Aj po nástupe pro-európsky orientovanej vlády v roku 2009 sa ukázala zraniteľnosť ekonomiky a jej závislosť na exporte. V rokoch 2014-2015 Moldavsko zažilo veľký pokles exportu, predovšetkým do post sovietskych krajín (o 33%), špeciálne do Ruska a Ukrajiny. Išlo najmä o exporty poľnohospodárskych produktov masa alkoholu a tabaku. Tieto boli spôsobené predovšetkým externými faktormi, uvalením sankcie zo strany Ruska, ktorú uvalilo na moldavské produkty po tom, čo Moldavsko podpísalo Asociačnú dohodu s EU. Ďalším faktorom bola kríza v regióne; pokles ruského rubľa a ukrajinskej hrivny. Slabým miestom Moldavska je transparentnosť a politizácia finančného sektora a Národnej banky Moldavska (NBM). Bankovým sektorom navyše v roku 2014 otriasol škandál. Z troch najväčších moldavských bánk zmizlo 1 miliardy USD. Tieto banky spolupracovali s Vladimirom Plahotniukom a Vladom Filatom.

Nezamestnanosť v Moldavsku je dlhodobo na nízkej úrovni okolo 6% (2017). To však neznamená, že zamestnanosť je vysoká. Príčinou je emigrácia pracovnej sily, remitencie ďalej stimulujú zostávajúcu kúpnu silu MD a tá vytvára nové pozície, predovšetkým v službách, v ktorých je zamestnaných približne 50% obyvateľov. Ďalším faktorom je stále pomerne veľký podiel poľnohospodárstva, ktoré zamestnáva 30% pracovnej sily najmä v súkromných farmách pričom ide o najväčšie číslo v Európe.⁵¹

Moldavsko je energeticky závislé od externých zásob. Z veľkej časti od Ruska, pričom 80% elektrickej energie je importovaných práve z RF, palivá sú importované predovšetkým z Rumunska, Ruska, Bieloruska a Rumunska. Palivá a elektrická energia tvoria 25% z celkového importu MD.

4.2 Politická situácia v Moldavsku

Napriek mnohým nedostatkom je politický systém v Moldavsku relatívne stabilný. Predstavitelia sú volení na základe demokratických princípov a Moldavsko sa ďalej zaviazalo posilňovať demokratické inštitúcie.⁵² Zatiaľ čo iné štáty post-sovietskeho

⁵¹CALUS, K. *The Unfinished State, 25 years of Independent Moldova*, Centre for Eastern Studies, [online] 2016 [citované 20.04.2017] Dostupné na internete: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-studies/2016-12-14/unfinished-state-25-years-independent-moldova>

⁵²Bertelsmann Stiftung, *BTI 2016 — Moldova Country Report*. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2016. [online] 2016 [citované 05.05.2017] Dostupné na internete: https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2016/pdf/BTI_2016_Moldova.pdf

priestoru a Spoločenstva nezávislých štátov skĺzli po rozpade bipolarity do autoritárnskych režimov.

V prvej dekáde vzniku Moldavskej republiky mala krajina troch prezidentov. To na jednej strane vyskúšalo stability a slabiny Moldavska, na druhej však dokázalo, že systém je nezávislý a schopný uchopiť moc. Politický systém umožňoval širokú škálu politických strán, ktoré participovali na politickom živote a hoci pluralizmus je jednou zo stránok demokracie, mnoho Moldavcov považovalo tento systém za chaotický a neefektívny. V súvislosti s nostalgiou po jednej vládnucej strane, v roku 2011 napríklad 57% voličov deklarovalo, že by bolo pre politickú scénu lepšie ak by bola na scéne iba jedna politická strana. Chaos a nútený pluralizmus bol iba výsledok inštitucionálnej nestability a absencie politickej a štátotvornej tradície, pretrvávajúcich problémov s identitou štátu a občanov a absentujúci konsenzus geopolitickej orientácie.⁵³

Rok 2001 sa označuje ako začiatok novej éry, v tomto roku vyhrala parlamentné voľby Komunistická strana Moldavska (PCRM) s majoritou kresiel (71 zo 100). Do konca roka tiež nezávisle vymenovali za prezidenta Vladimira Voronina. Spolu uskutočnili okamžitú reorganizáciu politickej scény. Prezident Voronin mal takmer celé PCRM vo svojich rukách a stal sa najvplyvnejším prvkom moldavskej politiky. Formálne parlamentná republika sa zmenila na de facto prezidentskú, prostredníctvom diktátu prezidenta Voronina. V krátkom čase celá súdna administratíva prešla pod kontrolu prezidenta a bez väčších ťažkostí získala komunistická strana vplyv aj nad médiami. Voroninovým rozhodnutím prešla zmenou aj regionálna politika kedy sa z tzv. rumunského systému Moldavska rozdeleného na kraje (rum. judeti) prešlo spať na tzv. ruskú verziu zo sovietskeho zväzu a decentralizáciu na menšie rajóny (raionele). Tým sa zabezpečila extrémna závislosť rajónov na centrálnej vláde, ako finančná tak aj politická. Systém rajónov funguje v Moldavsku dodnes.

Komunistická vláda skončila v roku 2009. Hoci vyhrala v parlamentných voľbách majoritu (60 zo 100) nebola schopná nezávisle menovať prezidenta, na to jej chýbal 1 hlas. Voronin dosiahol koniec svojho druhého volebného obdobia. Nastalo obdobie chaosu, kedy sakomunistická strana snažila menovať designovaného predsedu parlamentu Zinaidu Grečeaniiho, čo však bolo v rozpore s ústavou. Keďže si komunisti nedokázali zabezpečiť

⁵³CALUS, K. *The Unfinished State, 25 years of Independent Moldova*, Centre for Eastern Studies, [online] 2016 [citované 20.04.2017] Dostupné na internete: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-studies/2016-12-14/unfinished-state-25-years-independent-moldova>

jeden zostávajúci hlas, Voronin vyhlásil ďalšie voľby a tie vyhrala koalícia štyroch proeurópskych opozičných strán, ktoré spolu získali 53 hlasov a vytvorili koalíciu Aliancia pre Európsku integráciu (AIE). Vzrast západne orientovanej opozície vytvorili nové nádeje na demokratizáciu a rekonštrukciu systému. Po prvom roku vlády však bolo zjavné, že aj prozápadní lídri konajú vo svojom záujme. Koalícia podpísala v auguste 2009 dokument, ktorý mal zabezpečiť prerozdelenie síl v krajine medzi jednotlivé strany koalície, avšak ten sa nelimitoval iba na štátne pozície, ale aj tie, ktoré by mali byť v demokratickej republike apolilitizované, teda generálny sudca, riaditeľ finančného úradu, guvernér národnej banky a predseda Centrálnaj volebnej komisie. Moc bola sústredená predovšetkým v dvoch predstaviteľoch, Vlada Filata premiéra Moldavska v rokoch 2009-2013 a lídra Liberálnej demokratickej strany (Partidul Liberal Democrat din Moldova- PLDM). Druhým predstaviteľom je Vlad Plahotniuk podpredseda parlamentu v rokoch 2010-2013, okrem toho podpredseda Demokratickej strany Moldavska (Partidul democrat din moldova-PDM), ktorý však stranu de facto financoval a kontroloval. Po troch rokoch vládnutia neboli uskutočnené potrebné reformy, ktoré by posilnili finančnú a politickú stabilitu, najmä na ministerstve vnútra. Reformy boli potrebné aj v boji proti korupcii. Na druhej strane koalícia uskutočnila reformy ohľadom občianskych slobôd, ľudských práv, volebného práva, a implementáciu regulácií vyplývajúcich pre MD z Asociačnej dohody a jej súčasťou, ako aj liberalizácia styku s EU. Situácia sa začala meniť po nástupe Nicolaeo Timoftiho na post prezidenta v marci 2012.

Po stabilizácii politickej scény vznikli rozpory medzi Plahotniukom a Filatom. Plahotniuk odstúpil z funkcie a vymenoval svojho synovca Andriana Candu ako predsedu parlamentu. V novembri 2014 vypukol už vyššie spomenutý škandál s 1 miliardou USD, ktoré zmizli z bankového systému. Je viac ako pravdepodobné, že do tohto škandálu boli zapletení aj Vlad Filat a Plahotniuk. Výsledkom bolo, že Moldavsko sa znovu ocitlo v kríze, trvajúcej jeden rok, počas ktorého malo Moldavsko 5 rôznych premiérov. V októbri bol Vlad Filat odsúdený na 9 rokov väzenia. PSDM, z ktorej vzišiel Filat sa rozpadla na dve krídla. Jedno na jeho podporu a jedno proti. Komunistická strana a Liberálna strana na čele s Mihaiom Ghimpuom, ktorá sa radí medzi tzv. unionistické takisto podporila Plahotniuka, ktorý v januári 2016 vďaka podpore dosiahol vymenovanie svojho blízkeho človeka Pavla Filipa za premiéra Moldavska.⁵⁴V novembri 2016 sa konali

⁵⁴Vlad Filat condamnat in prima instanta, fostul premier va sta 9 ani in penitenciar de ti inchis [online] 2016 [citované 23.04.2017] Dostupné na internete: http://www.realitatea.md/vlad-filat--condamnat-in-primainstanta--fostul-premier-va-sta-9-ani-in-penitenciar-de-tip-inchis--video-_41436.html

v Moldavsku prezidentské voľby, v ktorých zvíťazil Igor Dodon, prorusky orientovaný kandidát nad Maiou Sandu, ktorá predstavuje umiernenejšiu proeurópsku kandidátku zo Strany akcie a solidarity (Partidul Actiune si Solidaritate – PAS). Už v prvých mesiacoch jeho funkcie vyhlásil, že je potrebné aby Moldavsko anulovalo Asociačnú dohodu lebo embargo, ktoré tohto dôvodu uvalilo Rusko na moldavské produkty poškodzuje ekonomiku MD.⁵⁵ Potvrdil tak svoje dobré vzťahy z Ruskou federáciou, pričom prvá uskutočnená návšteva smerovala do Ruska na stretnutie s prezidentom Vladimirom Putinom. Rozpory medzi moldavskou vládou a prezidentom sú očividné, v utorok 13. júna predseda parlamentu v diskusii na kanáli Publika TV napríklad vyhlásil: „*Prezident Dodon si musí uvedomiť prezidentom, ktorého štátu je* „⁵⁶

Moldavsko po vláde komunistov úspešne reformovalo kľúčové oblasti. Aj napriek tomu je preň charakteristický prienik vplyvných ľudí z privátnej sféry do politiky a ich snaha ovplyvniť ju vo svojom záujme. Ďalší rozvoj, politický, ekonomický aj kultúrny bude náročný, pokiaľ bude v spoločnosti stále prevládať tento model a bude tolerovaný. Rozpor moldavskej politickej scény je pozorovateľný medzi parlamentom a prezidentom, kedy môžeme označiť kabinet premiéra Filipa za proeurópsky, naopak nový prezident Igor Dodon sa netají svojim proruským smerovaním. Politická scéna v Moldavsku je charakteristická dlhodobou svojimi spormi o geopolitickom smerovaní. Cieľom tejto kapitoly bolo načrtnúť situáciu na politickej scéne v Moldavsku. Pretože parlament je legislatívnym prvkom pri implementovaní reforiem súvisiacich s integráciou Moldavska a vláda zas zodpovedá za ich realizovanie. Iba fungujúca demokracia postavená na troch fungujúcich zložkách výkonnej, legislatívnej a súdnej dokáže zabezpečiť plynulú integráciu či už do Európskych, alebo Euroázijských štruktúr.

4.2.1 *Moldavská spoločnosť*

Moldavská spoločnosť má veľmi špecifické charakteristiky. Typické črty post sovietskeho režimu sú dodnes viditeľné. Existuje iba veľmi málo tém, v ktorých sa dosiahol spoločenský konsenzus. Štát nie je schopný poskytnúť žiadnu víziu o budúcom

⁵⁵*Portret: Cine e Igor Dodon noul presedinte al republicii moldova* [online] 2016 [citované 20.04.2017] Dostupné na internete: <http://stirileprotv.ro/stiri/international/portret-cine-e-igor-dodon-noul-presedinte-al-republicii-moldova-romanii-sunt-prietenii-nostri-dar-fiecare-la-casa-lui.html>

⁵⁶*Presedintele parlamentului Andrian Candu invitat special la fabrica.* [online] 2017 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: http://www.publika.md/presedintele-parlamentului-andrian-candu-invitat-special-la-fabrica-cele-mai-importante-declaratii_2971533.html

smerovaní a tento fakt odráža celospoločenské nálady. Okrem toho je zjavné zlyhanie štátu vo vytvorení akéhosi modelu identity, ktorý Moldavsko veľmi potrebuje. Spoločnosť je vďaka tomu aj naďalej rozdelená ako etnicky tak jazykovo a toto rozdelenie je viditeľné naprieč celou spoločnosťou.⁵⁷ V spoločnosti prevládajú neustále jazykové spory a nevyriešený spor o Podnestersko je tomu dôkazom. Problémom je už samotná identifikácia národa ako moldavského a moldavského jazyka. Je presnejšie označovať moldavský jazyk za dialekt ako za samostatný jazyk. Dôvody sme krátko načrtli už v prvej kapitole. Tento fakt využívajú aj politici a napríklad novozvolený prezident Igor Dodon deklaruje, že jeho materinský jazyk je moldavčina.⁵⁸ Je evidentné že v Moldavsku používané výrazy sú pre Rumunov len ťažko pochopiteľné, to však môžeme vysvetliť dlhodobou rusifikáciou a koexistenciou rumunčiny a ruštiny v jednom štátnom priestore. Neexistuje však téza, že štát musí mať samostatný jazyk na to aby mohol byť označený suverénnym štátom, tak ako na príklade Francúzska a Belgicka, prípadne Švajčiarska kde je francúzština štátnym jazykom. V Moldavsku je však štátny jazyk akýmsi nástrojom vymedzenia sa, aj v zahraničnej politike aj v spoločnosti. Oficiálnym štátnym jazykom je podľa rozhodnutia ústavného súdu z roku 2013 rumunčina.⁵⁹ Avšak ústava nebola nikdy modifikovaná a v pôvodnej ústave z roku 1994 je štátnym jazykom moldavčina. Zároveň je druhom oddiele 13 článku: „*Štát uznáva a chráni právo na zachovanie a rozvoj, ako aj používanie ruského jazyka ako ďalšieho jazyka hovoreným na území krajiny.*“⁶⁰ Ústava však už nepriznáva rovnaké práva aj gaguzštine používanej v Gaguzskej autonómnej oblasti.⁶¹ Obyvatelia Moldavska si však vďaka tejto skutočnosti nevyvinuli žiadny pocit lojality voči štátu a absentuje aj národný patriotizmus. Tieto skutočnosti prispievajú ku korupcii, nepotizmu a nedostatku občianskej spoločnosti. Keďže identita Moldavska je naozaj krehká, v priebehu rokov poklesla aj verejná podpora reunifikácie s Rumunskom. Na druhej strane absencia identity umožňuje politikom šikovne balansovať medzi východom a západom podľa aktuálnej potreby.

⁵⁷POPESCU, N. *Democracy in Secessionism: Transnistria and Abkhazia's Domestic Policies* [online] 2006 [citované 15.05.2017] Dostupné na internete: <http://www.policy.hu/news/NPopescu-PS/10>

⁵⁸Igor Dodon a schimbat limba oficiala a siteului presedintiei[online] 2016 [citované 20.04.2017] Dostupné na internete <http://www.digi24.ro/stiri/externe/moldova/igor-dodon-a-schimbat-limba-oficiala-a-site-ului-presedintiei-638461>

⁵⁹Curtea Constitutionala : *Limba de stat a republicii moldova este limba romana* [online] 2016 [citované 23.04.2017] Dostupné na internete: <http://www.timpul.md/articol/curtea-constituionala-limba-de-stat-a-republicii-moldova-este-limba-romana-67053.html>

⁶⁰Constitutia al republicii Moldova[online] 2016 [citované 20.04.2017] Dostupné na internete: http://www.parlament.md/CadruLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx#Articolul_13

⁶¹Constitutia al republicii Moldova[online] 2016 [citované 20.04.2017] Dostupné na internete: http://www.parlament.md/CadruLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx#Articolul_13

5 Perspektívy Európskej integrácie

„Budeme aj naďalej podporovať Moldavskú republiku v implementácii reforiem, ktorým sa zaviazala v Asociačnej dohode vrátane DFCTA. My, ako Európska únia, sme pripravení podporiť Moldavskú republiku, vrátane finančnej podpory, keď všetky podmienky budú splnené, a dúfame, že uvidíme implementáciu kľúčových reforiem.“⁶²

Frederica Mogheriny

5.1 Náhľad do vzťahov Moldavskej republiky a Európskej únie

Vďaka svojej polohe a charakteru má Moldavská republika najväčší Európsky potenciál v porovnaní so štátmi Východného partnerstva. Úzke historické, kultúrne a jazykové väzby k Rumunsku, ktoré sme už popísali v prvej kapitole definujú európsky potenciál Moldavska. Mnoho občanov má taktiež aj Rumunské občianstvo tým pádom sú aj občanmi EÚ. Aj to bol jeden z dôvodov prečo Moldavsko ako prvá z krajín Východného partnerstva získala bezvízový styk s EÚ. *„Bezvízový styk je jednou z fundamentálnych faktorov reprezentujúcich politickú asociáciu a ekonomickú integráciu Moldavska.“⁶³*

Vzťahy Moldavska a Európskej únie predstavujú pre Moldavsko strategický cieľ pre vnútornú a vonkajšiu politiku. Legálna báza tejto integrácie je reprezentovaná Dohodou o Partnerstve a spolupráci podpísanou v roku 1998. Ďalším dokumentom je MR-EU Akčný plán podpísaný v roku 2005, ktorý definuje ciele a kroky integrácie. V roku 2014 podpísalo Moldavsko, spolu s Gruzínskom a Ukrajinou Asociačnú dohodu, ktorá do platnosti vstúpila v roku 2016. Moldavská republika je tiež súčasťou Susedskej politiky Európskej únie a Východného partnerstva (spolu s Arménskom, Azerbajdžanom, Gruzínskom, Bieloruskom a Ukrajinou). Asociačná dohoda tiež obsahuje Dohodu o voľnom obchode (Deep and comprehensive Free trade agreement- DCFTA).⁶⁴

⁶²Remarks by High Representative/Vice President Federica Mogherini at the press conference following the EU-Moldova Association Council [online] 2016 citované 15.06.2017] Dostupné na internete: http://eeas.europa.eu/statements-eeas/2016/160314_03_en.htm, Brussels, 14/03/2016

⁶³Association Agenda between the European Union and the Republic of Moldova, [online] 2014 [citované 10.06.2017] Dostupné na internete: http://eeas.europa.eu/archives/docs/moldova/pdf/eu-moldova-association-agenda-26_06_en.pdf

⁶⁴The Republic of Moldova and the EU, [online] 2016 [citované 10.06.2017] Dostupné na internete: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/1538/moldova-and-eu_en

5.1.1 Programy spolupráce EÚ- MD

Napriek absencii vnútorných reforiem zostáva Moldavsko pre Európsku úniu stále atraktívnou krajinou. Moldavská politika integrácie závisí na plnej implementácii Akčného plánu EÚ-MD a jej aktívnej participácii na regionálnych aktivitách ako:

1. Pakt stability pre juhovýchodnú Európu,
2. Proces kooperácie juhovýchodnej Európy
3. Čiernomorská spolupráca
4. Iniciatíva juhovýchodnej Európy
5. Stredoeurópska iniciatíva
6. Dunajská spolupráca
7. Dohoda o Energetickej komunite
8. Stredoeurópska dohoda o voľnom obchode (CEFTA).⁶⁵

1. Susedská politika

Susedská politika je nástroj Európskej únie na budovanie vzťahov so štátmi susediacimi s Európskou úniou. Hlavným cieľom tohto programu je budovanie spoločných priorít a to najmä v oblasti demokracie, ľudských práv, vymožitelnosti práva. Tiež ponúka zapojeným krajinám lepší prístup na trhy EÚ. Program Susedskej politiky EÚ bol prvýkrát zavedený v roku 2004 a zahŕňal 16 krajín. Neskôr bol revidovaný v roku 2011 a ďalej v roku 2015.⁶⁶

Finančný rámec tejto spolupráce poskytuje Európsky susedský nástroj (ENI), z ktorého bolo na tento účel za roku 2014-2020 vyčlenených 15 miliárd EUR. ďalšia finančná pomoc je poskytovaná pomocou medzinárodných finančných inštitúcií, Asociačných agend a priorít partnerstva.⁶⁷

⁶⁵ *Moldova, European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations*, [online] [citované dňa 10.06.2017] Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/countries/moldova_en

⁶⁶ *European Neighbourhood Policy*, [online] 2016 [citované 10.06.2017] Dostupné na internete: https://eeas.europa.eu/topics/european-neighbourhood-policy-enp_en

⁶⁷ *European Neighbourhood Policy*, [online] 2016 [citované 10.06.2017] Dostupné na internete: https://eeas.europa.eu/topics/european-neighbourhood-policy-enp_en

Susedská politika je predovšetkým bilaterálna spolupráca krajiny a EÚ, ktorá je doplnená a multilaterálnu spoluprácu. V Moldavsku je to Východné partnerstvo.

2. Východné partnerstvo

Východné partnerstvo je spoločná iniciatíva zahŕňajúca EÚ, členské štáty a šesť partnerov z východnej Európy. Európska únia a lídri týchto krajín sa stretávajú každé dva roky na Samite Východného Partnerstva. Najbližší samit sa uskutoční 24. novembra 2017 v Bruseli. Posledný takýto samit sa uskutočnil v roku 2015 v Rige, jeho výsledkom je spoločná deklarácia, ktorá reviduje doterajšiu spoluprácu a definuje smer ďalšej spolupráce.⁶⁸ Definovaných je 7 oblastí spolupráce:

1. Multilaterálna spolupráca v oblasti demokracie, dobrej vlády a stability
2. Mobilita ľudí, ktorá v MD a Gruzínsku a Ukrajine už bola dosiahnutá získaním bezvízového styku
3. Udržateľný ekonomický rozvoj a prístup na trhy- v Gruzínsku, Moldavsku a Ukrajine dosiahnutý DFCTA, ktorej sa bližšie budeme venovať v nasledujúcej časti.
4. Energetická bezpečnosť - nový plynovod medzi Rumunskom a Moldavskom
5. Finančná spolupráca- prostriedky východného partnerstva z programu 2014-2020; doposiaľ boli alokované najmä na riešenie krízy na Ukrajine a na podporu malých a stredných podnikov v Gruzínsku a Moldavsku.⁶⁹

V roku 2015 bolo rozdelených 146,7 miliónov na regionálne programy ako:

1. Spolupráca s Radou Európy v oblasti právneho rámca
2. Integrovaný manažment hraníc a misia EUBAM
3. Občianska spoločnosť a podpora Európskej demokracie

Medzi rokmi 2007-2013 smerovalo z mechanizmu ENPI 482 mil. EUR do Moldavska. V prepočítaní na počet obyvateľov dostalo Moldavsko najväčšiu podporu spomedzi všetkých štátov Východného partnerstva. Prostriedky smerovali najmä na posilnenie budovania demokracie, dobrej správy verejných vecí a vymožitelnosti práva,

⁶⁸Eastern Partnership [online] 2016 [citované 20.06.2017] https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/419/eastern-partnership_en

⁶⁹Eastern partnership, [online] 2016 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: https://eeas.europa.eu/topics/eastern-partnership/419/eastern-partnership_en

redukovanie chudoby a obchodu a udržateľného rozvoja. Očakáva sa, že v rokoch 2014-2020 môže Moldavsko dostať podporu až 746 mil. EUR.⁷⁰

Spolupráca v rámci Východného partnerstva umožňuje budovať vzťahy s Európskou úniou individuálnym tempom každej krajiny. Fakt, že Moldavská republika uskutočňuje najväčšie pokroky a môžeme ju považovať za lídra spomedzi krajín Východného partnerstva, jasne prezentuje snahu MD budovať efektívnu európsku spoluprácu a čo najrýchlejšie sa integrovať do európskych štruktúr.

5.1.2 Asociačná dohoda s Moldavskom

Asociačná dohoda s Moldavskom predstavuje hlavný dokument, mapu Európskej integrácie Moldavskej republiky v rôznych oblastiach. Má za cieľ modernizovať Moldavsko, začleniť štandardy a normy Európskej únie do zákonov MR v rôznych oblastiach tzv. *acquis*. Asociačná dohoda nezaručuje členstvo v Európskej únii ale ani ho nevyklučuje.

Nesústredí sa však iba na ekonomické aspekty integrácie. V súlade s hodnotami a cieľmi Európskej únie požaduje od Moldavska reformy aj v oblasti politiky, verejnej správy, dodržiavania ľudských práv a demokratizácii spoločnosti.

V súlade s Asociačnou dohodou sú v MD požadované najmä nasledovné opatrenia v oblasti politiky, vymožitelnosti práva a zahraničnej politiky:

1. Posilnenie demokratických inštitúcií, ktoré AD vidí ako kľúčové pri zabezpečení demokracie a fungovania štátu. Najmä posilnenie a zjednotenie kompetencií ústavného súdu.
2. Zlepšenie zabezpečenia nezávislosti súdnictva a ich odčlenení od politických procesov a boj proti korupcii.
3. Zabezpečenie základných ľudských práv a slobôd, najmä najzraniteľnejších skupín obyvateľstva, menšín, a efektívnu implementáciu rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva. EÚ zdôraznila dôležitosť implementovania Stratégie pre ochranu detí

⁷⁰KOSTANYAN, H, *Why Moldova's European integration is failing*, [online] 2016 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <https://www.files.ethz.ch/isn/196230/EU-Moldova%20formatted.pdf>

2014-2020 a odporučila Moldavsku ratifikovať Európsku chartu pre regionálne a menšinové jazyky ako aj prijatie komplexnej stratégie pre menšiny.⁷¹

5.1.3 *Obsiahla a komplexná dohoda o voľnom obchode (Deep and comprehensive free trade agreement- DCFTA)*

V roku 2008 Moldavsko uzavrelo dohodu o Autonómnych obchodných preferenciách (ATP), hoci tá sa týkala iba priemyselných produktov, po sankciách Ruska voči EÚ bola v roku 2013 a 2014 doplnená aj o určité industriálne produkty. Táto platila do roku 2015 aby umožnila exportérom adaptovať sa na a postupne prejsť na DCFTA.⁷²⁷³

DCFTA neumožňuje úplnú liberalizáciu obchodu. Pre industriálne produkty zavádza asymetrickú liberalizáciu. Európska únia okamžite odstraňuje importné clá na všetky moldavské priemyselné produkty, Moldavsko naproti tomu otvorí svoj trh iba niektorých produktom, aj to iba po vypršaní prechodnej lehoty. Moldavsko sa zaviazalo pravidelne odstraňovať clá na určité druhy plastov a príbuzných produktov, nábytku, niekoľkých druhov textilných produktov ako koberce a oblečenie. To by malo poskytnúť moldavským exportérom dostatočný čas na prípravu na vstup na konkurenčný trh. V prípade poľnohospodárskych produktov trh nebude plne liberalizovaný, pretože aj v prípade, že EÚ liberalizovala vstup týchto výrobkov na svoj trh, zaviedla importné kvóty pre určité senzitívne produkty a to: rajčiny, cesnak, hrozno, jablká, slivky a hroznový džús. Colná povinnosť sa pritom bude uplatňovať po prekročení vývozných limitov. Okrem toho pre druhy ovocia a zeleniny, ktoré podliehajú vstupným cenám v EÚ (napríklad rajčiaky, cukety a broskyne), Moldavsko bude musieť zaplatiť dovozné clo s výnimkou zložky ad valorem tohto dovozného cla.⁷⁴

DCFTA zavádza komplexné opatrenia pre Moldavsko v oblasti obchodu ako aj nové pravidlá pôvodu. Regionálna Konvencia o Paneuro-stredozemských preferenčných pravidlách pôvodu (PEM), zriadená v roku 2012, zavádza tzv. diagonálnu kumuláciu pridanej hodnoty tovarov za účelom stanoviť pôvod tovaru tak aby dokázal profitovať

⁷¹*Deepening EU-Moldovan Relations: What, why and how?* [online] 2016 [citované 2.06.2017] Dostupné n internete: <https://www.ceps.eu/publications/deepening-eu-moldovan-relations-what-why-and-how>

⁷²*Programming of the European Neighbourhood Instrument (ENI)*. (2014-2020). Retrieved from Single Support Framework for EU support to the Republic of Moldova (2014-2017), moldova_2014_2017_programming_document_en, page 4

⁷³*EU-Moldova DCFTA: assessing the impact of the liberalization of trade in services on the Moldovan economy*, [online] 2017 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <http://dcfta.md/eng/eu-moldova-dcfta-assessing-the-impact-of-the-liberalization-of-trade-in-services-on-the-moldovan-economy>

⁷⁴*Deepening EU-Moldovan Relations: What, why and how?* [online] 2016 [citované 2.06.2017] Dostupné n internete: <https://www.ceps.eu/publications/deepening-eu-moldovan-relations-what-why-and-how>

z rôznych FTA s EÚ. Pre Moldavsko to znamená otvorenú možnosť vytvoriť si sieť dodávateľov zo susedných krajín zahŕňajúc tiež Balkán a Turecko. Berúc do úvahy rozmer a možnosti Moldavskej ekonomiky, kombinujúc DCFTA A PEM vytvára tak pre Moldavsko skvelú príležitosť pre budúce investície a rozvoj obchodu vzhľadom na jeho geografickú polohu. Výhodou je aj FTA ,ktorú podpísalo Moldavsko s Tureckom v marci 2016.⁷⁵

Na efektívne plnenie DFCTA je potrebné aj zabezpečenie efektívneho fungovania hraníc aby sa zabezpečil bezpečný prechod výrobkov do EÚ. DCFTA zakladá procedúry pre vzájomnú administratívnu podporu pri záležitostiach týkajúcich sa hraníc. Ďalším inštrumentom spolupráce je od roku 2005 Misia Európskej únie pre manažment hraníc (EUBAM), ktorú sme spomenuli už pri Východnom partnerstve. Cieľom misie je asistovať krajinám pri implementácii DCFTA, poskytovanie poradenstva a administratívnych kapacít. V Moldavsku pôsobí misia v spolupráci s Ukrajinou. Hlavným problémom colných služieb je rozšírená korupcia, ktorá sa síce postupne zlepšuje, ale pokrok stále nie je dostačujúci.⁷⁶

Hoci DCFTA odstraňuje kvantitatívne prekážky obchodu ako sú clá a kvóty, netarifné prekážky sa postupne stávajú prekážkou pri ďalšej integrácii Moldavskej ekonomiky. Z tohto dôvodu sa Moldavsko zaviazalo prijať relevantnú legislatívu v oblasti štandardov. To by mohlo taktiež napomôcť modernizácii priemyslu a zvýšeniu konkurencieschopnosti tohto sektora na medzinárodnej úrovni. Snahu Moldavska čo najlepšie preorientovať svoju ekonomiku na európske trhy zdôrazňuje aj záväzok aproximovať zoznam sektorovej EÚ legislatívy, na produkty ktoré nevyžadujú CE značenie. Na rozdiel od Ukrajiny a Gruzínska, ktoré sa k tomuto kroku nezaviazali. To umožní Moldavsku distribuovať tieto výrobky na trhy EÚ.⁷⁷

Po zavedení príslušných opatrení bude pre Moldavských exportov jednoduchšie vyvážať na Európske trhy. V prípade exportu do tretích krajín, predovšetkým Ruska, s ktorým má Moldavsko úzke väzby, nie sú výrobcovia ničím viazaní. Na druhej strane po prijatí príslušnej legislatívy budú musieť výrobky z tretích krajín spĺňať Európske

⁷⁵*Deepening EU-Moldovan Relations: What, why and how?* [online] 2016 [citované 2.06.2017] Dostupné n internete: <https://www.ceps.eu/publications/deepening-eu-moldovan-relations-what-why-and-how>

⁷⁶*Deepening EU-Moldovan Relations: What, why and how?* [online] 2016 [citované 2.06.2017] Dostupné n internete: <https://www.ceps.eu/publications/deepening-eu-moldovan-relations-what-why-and-how>

⁷⁷*Deepening EU-Moldovan Relations: What, why and how?* [online] 2016 [citované 2.06.2017] Dostupné n internete: <https://www.ceps.eu/publications/deepening-eu-moldovan-relations-what-why-and-how>

štandardy. V závere iba tie produkty, ktoré budú tieto štandardy spĺňať sa dostanú na Moldavský trh.⁷⁸

Fytosanitárne a sanitárne nariadenia predstavujú pre Moldavsko jednu z najväčších netarifných prekážok pre vstup na trhy EÚ, keďže poľnohospodárstvo je významným sektorom ekonomiky. Asociačná dohoda preto aj v tejto oblasti stanovuje aproximáciu legislatívy MD. Najväčším nedostatkom v tejto oblasti sú pritom kapacity Národnej agentúry pre bezpečnosť potravín (ANSA). A to tak personálne ako aj materiálne. Moldavsko doteraz dostalo povolenie na export iba troch živočíšnych produktov- medu, kaviáru a vaječnej múčky. Tak ako aj ostatné inštitúcie v Moldavsku aj v tomto prípade je jedným z hlavných problémov korupcia, hlavne v súvislosti importov do Ruska a udeľovaním falošných certifikátov, najmä po uvalení sankcii voči Ruskej federácii.⁷⁹

DCFTA sa dotýka aj oblasti služieb, ktorých rozvoj je nevyhnutný v dosiahnutí modernizácie Moldavskej ekonomiky. Moldavsko je signatárom GATS má v porovnaní s členskými štátmi EÚ vo všeobecnosti pomerne liberalizovaný sektor služieb. Najviac liberalizované oblasti sú audítorské a právne služby, naopak, vlaková doprava, telekomunikácie, poštové služby sú aplikované pomerne reštriktívne opatrenia.⁸⁰ Aproximáciou práva EÚ by sa však mohol sektor liberalizovať ešte vo väčšej miere, čo by prispelo k jeho rozvoju, vytvoreniu nových pracovných miest a zvýšeniu HDP. Tiež by to uľahčilo vstup investorom na trh EÚ. Problémom hlbšej integrácie sú domáce zákony ako napríklad občiansky zákonník, ktorý limituje transponovanie smerníc EÚ, a preto boli v tejto oblasti zaznamenané iba malé pokroky.⁸¹

V oblasti verejného obstarávania DCFTA stanovuje vzájomnú a postupnú liberalizáciu. Liberalizácia sa týka všetkých úrovní štátnej správy a vyníma iba obstarávanie v oblasti obrany. Dotýka sa tiež iba verejných obstarávaní nad určitú finančnú čiastku, líšiacu sa podľa sektora. Záväzkom Moldavska je zaviesť takú legislatívu v oblasti verejného obstarávania, ktorá by zabezpečila správne a transparentné fungovanie systému. V oblasti legislatívy je Moldavsko zaviazané aproximovať Nariadenie 2014/18

⁷⁸*Deepening EU-Moldovan Relations: What, why and how?* [online] 2016 [citované 2.06.2017] Dostupné n internete: <https://www.ceps.eu/publications/deepening-eu-moldovan-relations-what-why-and-how>

⁷⁹*Deepening EU-Moldovan Relations: What, why and how?* [online] 2016 [citované 2.06.2017] Dostupné n internete: <https://www.ceps.eu/publications/deepening-eu-moldovan-relations-what-why-and-how>

⁸⁰*Evolutia fluxurilor comerciale RM-UE dupa 2 ani de implementare ZLSAC* [online] 2017 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <https://expert-grup.org/ro/biblioteca/item/1409-evolutia-fluxurilor-comerciale-rm-ue-dupa-2-ani-de-implementare-a-zlsac&category=194>

⁸¹*Deepening EU-Moldovan Relations: What, why and how?* [online] 2016 [citované 2.06.2017] Dostupné n internete: <https://www.ceps.eu/publications/deepening-eu-moldovan-relations-what-why-and-how>

a 2014/17, týkajúce sa riadenia verejného obstarávania. Zároveň bude EÚ postupne poskytovať rovnaký prístup na trh v oblasti verejného obstarávania, aký Moldavsko bude poskytovať EÚ, teda pôjde o recipročnú liberalizáciu. Pretože po období sovietskeho režimu je verejné obstarávanie neustále rozvíjajúca sa oblasť vyžadujúca si reformy. V roku 2009 preto bola na tento účel založená Agentúra pre verejné obstarávanie. Za rok 2014 dosiahol objem vládnych objednávok 500 mil. EUR, 10% HDP. Medzi ďalšie opatrenia v oblasti modernizácie patrí aj digitalizovanie systému verejného obstarávania pomocou Automatického informačného systému, ktorý bol zavedený už v roku 2012. V roku 2014 bolo pomocou tohto systému poskytnutých 2704 verejných objednávok. Moldavsko požiadalo o vstup do Dohody o vládnom obstarávaní WTO prvýkrát v roku 2009 neskôr znovu v roku 2013. Od roku 2014 sa negociácie zrýchlili a Moldavsku bol stanovený termín marec 2016, do ktorého mala krajina ratifikovať tieto inštrumenty. Parlament však nebol schopný ratifikovať túto dohodu, preto bol termín predĺžený. V tejto oblasti neboli zavádzané reformy veľmi úspešné, pretože Moldavsko až do apríla 2016 nezaviedlo Plán implementácie opatrení, čo výrazne spomalilo pokrok. Hlavnými výzvami zostáva zabezpečenie transparentnosti dostupnosti a informácii v oblasti vládneho obstarávania.⁸²

Moldavsko nie je veľkým príjemcom PZI, na zvýšenie prílevu investícií je potrebné veľké množstvo reforiem, ktoré by potenciálnych investorov mohlo prilákať. Medzi tieto patrí aj modernizovanie systému v oblasti duševného vlastníctva, ktorého reforma by mohla sekundárne zvýšiť PZI, zabezpečením ochrany investorov. Moldavsko má od svojho vzniku Agentúru pre autorské práva (ADA), ktorá zaručuje ochranu autorských práv. Neskôr bola táto agentúra zlúčená so štátnou Agentúrou na ochranu priemyselného vlastníctva (AGEPI) a dodnes funguje pod týmto názvom. Agentúra je po zmene z roku 2014 verejná inštitúcia. Právna báza opatrení je definovaná v Národnej stratégii duševného vlastníctva na roky 2012-2020.⁸³

DCFTA sa ďalej zaoberá aj oblasťami súťaže, kde je pre Moldavsko nevyhnutné prebrať takú legislatívu EÚ, aby umožnila voľnú trhovú súťaž a zabránila monopolom. Ďalšou dôležitou súčasťou je aj zmena legislatívy v oblasti vykazovania štatistiky a ekonomických ukazovateľov, ktorej čelia takmer všetky post sovietske krajiny. Preto

⁸²*Deepening EU-Moldovan Relations: What, why and how?* [online] 2016 [citované 2.06.2017] Dostupné n internete: <https://www.ceps.eu/publications/deepening-eu-moldovan-relations-what-why-and-how>

⁸³*Deepening EU-Moldovan Relations: What, why and how?* [online] 2016 [citované 2.06.2017] Dostupné n internete: <https://www.ceps.eu/publications/deepening-eu-moldovan-relations-what-why-and-how>

asociačná dohoda stanovuje prechod na EUROSTAT, čo je však dlhodobý proces, ktorý môže trvať až 15 rokov. Pre Moldavsko táto oblasť predstavuje ešte väčšiu výzvu, kvôli problematickému separatistickému regiónu.⁸⁴

Všetky faktory, ktoré charakterizujú Moldavsko a sú kľúčové v prípade hlbšej integrácie demonštruje energetický sektor. Energetický sektor predstavuje výzvu nielen z ekonomického ale aj geopolitického hľadiska. Moldavsko podpísalo v roku 2010 Spoločnú energetickú dohodu. Jej účelom je aplikácia EÚ práva pre nečlenské štáty. Asociačná dohoda obsahuje opatrenia v oblasti energetického sektora v dvoch častiach, v DFCTA opatrenia týkajúce sa obchodu a druhá časť, týkajúca sa spolupráce v energetickom sektore. Spoločná energetická dohoda je obsiahlejšia, preto aj Asociačná dohoda obsahuje množstvo odkazov na túto dohodu. Spoločná energetická dohoda zahŕňa tieto oblasti: 1. elektrinu a plyn, pravidlá pre vnútorný trh, prístup do sietí, cezhraničnú výmenu a bezpečnostné opatrenia., 2. obnoviteľné zdroje energie, 3. opatrenia týkajúce sa energetickej efektivity, 4. ropa. spolu s ustanoveniami o minimálnych zásobách, 5. životné prostredie. Podľa DCFTA sa ustanovenia voľného obchodu aplikujú aj na elektrinu, ropu a zemný plyn a akékoľvek clá a kvantitatívne reštrikcie sú zakázané. Ceny pre tieto suroviny musia byť stanovené výlučne trhom. Moldavsko plní kroky pri implementácii legislatívy. V roku 2011 sa zaviazalo implementovanie Tretieho balíka ohľadom vnútorného trhu. Jednou z požiadaviek bol vznik zodpovednej regulatívnej autority, Národnej Agentúry pre energetickú reguláciu (ANRE), ktorá prijme nezávislé a záväzné rozhodnutie. V roku 2015 navrhla NARE zvýšiť cenu elektriny o 30-37% a plynu o 15,6%. Toto rozhodnutie vyvolalo vlnu protestov a toto zvýšenie cien muselo byť revidované. V závere sa potvrdila opodstatnenosť tohto kroku. V roku 2016 boli ceny naopak znížené, ako výsledok zníženia cien Ruského plynu. Všetky tieto rozhodnutia sa však odohrávali na pozadí protivládnych protestov.⁸⁵

Trh zo zemným plynom je v Moldavsku plne monopolizovaný. Vertikálne je integrovaný pod akciovou spoločnosťou MoldovaGAZ. Akcie sú rozdelené nasledovne: 50% akcii patrí Gazpromu, 36,6% Moldavskému štátu, 13,4% patrí predstaviteľom Podnesterska. Súčasný status teda nie je v súlade s Tretím energetickým balíkom. Plná implementácia by zahŕňala aj distribučné oddelenie čo znamená, že Gazprom porušuje

⁸⁴Deepening EU-Moldovan Relations: What, why and how? [online] 2016 [citované 2.06.2017] Dostupné n internete: <https://www.ceps.eu/publications/deepening-eu-moldovan-relations-what-why-and-how>

⁸⁵Deepening EU-Moldovan Relations: What, why and how? [online] 2016 [citované 2.06.2017] Dostupné n internete: <https://www.ceps.eu/publications/deepening-eu-moldovan-relations-what-why-and-how>

tieto ustanovenia. Absentuje tiež sekundárna legislatíva ohľadom prístupu k distribučným sieťam. Zákon z 27. mája navrhuje zmeny v súlade z Tretím balíkom.⁸⁶

Moldavsko je z veľkej časti energeticky závislé na elektrických zásobách z elektrárne Cuciurgan, ktorá sa nachádza v Podnesterskom regióne. Elektráreň Cuciurgan je 100% vlastnená ruskou spoločnosťou Inter RAOES. Určitá časť zásob pochádzala aj z Ukrajiny ale kvôli konfliktu boli pozastavené. Trh je teda plne závislý od tejto elektrárne. Veľký úspech bol dosiahnutý vznikom troch spoločností právne nezávislých od distribučnej spoločnosti.⁸⁷

Problémom integrácie energetického sektora a implementácie reforiem v tejto oblasti je jeho napojenie na separatistický región Podesterko, nad ktorým má vláda v Kišiňove kontrolu. Systém sa stal neprehľadný aj po tom, čo v roku 2015 štátom vlastnená spoločnosť Energocom podpísala zmluvu so sprostredkujúcou spoločnosťou Energokapital namiesto toho, aby podpísala zmluvu priamo s elektrárnou Cuciurgan-Moldavskaya-Gres. V roku 2016 bola podpísaná nová zmluva medzi týmito spoločnosťami, a tým bola automaticky odmietnutá ukrajinská spoločnosť, ktorá ponúkla nižšie ceny.. Inter Raques vyhlásila, že prispôsobuje elektrárňu Cuciurgan požiadavkám EÚ, týkajúce sa koordinácie distribúcie energie a určila štátneho správcu Moldoelectrica.⁸⁸

Moldavsko je plne závislé od importu ropy. Komoditné rezervy ropy nie sú v súlade s Nariadením 2009/119/EC o zásobách ropy a núdzových opatreniach. Minimálne zásoby ropy sú 90 dní.⁸⁹

V oblasti obnoviteľnej energie si Moldavsko stanovilo ambiciózny cieľ. Do roku 2020 by malo 20% energie pochádzať z obnoviteľných zdrojov. Sekretariát pre Energetickú komunitu predpokladá že Moldavsko by mohlo dosiahnuť 17% , ktoré vyžaduje Nariadenie 2009/28/EC avšak 20% je pravdepodobne nedosiahnuteľných. Potenciál Moldavska je najmä v biopalivách.⁹⁰

⁸⁶*Deepening EU-Moldovan Relations: What, why and how?* [online] 2016 [citované 2.06.2017] Dostupné n internete: <https://www.ceps.eu/publications/deepening-eu-moldovan-relations-what-why-and-how>

⁸⁷*Deepening EU-Moldovan Relations: What, why and how?* [online] 2016 [citované 2.06.2017] Dostupné n internete: <https://www.ceps.eu/publications/deepening-eu-moldovan-relations-what-why-and-how>

⁸⁸*Deepening EU-Moldovan Relations: What, why and how?* [online] 2016 [citované 2.06.2017] Dostupné n internete: <https://www.ceps.eu/publications/deepening-eu-moldovan-relations-what-why-and-how>

⁸⁹*Deepening EU-Moldovan Relations: What, why and how?* [online] 2016 [citované 2.06.2017] Dostupné n internete: <https://www.ceps.eu/publications/deepening-eu-moldovan-relations-what-why-and-how>

⁹⁰*Deepening EU-Moldovan Relations: What, why and how?* [online] 2016 [citované 2.06.2017] Dostupné n internete: <https://www.ceps.eu/publications/deepening-eu-moldovan-relations-what-why-and-how>

Dohoda poskytuje podporu aj pribudovaní infraštruktúrnych projektov. EÚ dokáže poskytnúť časť grantov, pričom zvyšok je spravidla financovaný pôžičkou z EIB alebo EBRI (EBRD). Existujú dva dôležité projekty pre prepravu plynu a elektrickej energie. Obidva boli subjektom Memoranda o porozumení medzi Rumunskom a Moldavskom, podpísaného v roku 2015. Hlavným projektom je plynovod medzi hraničnými mestami Iasi (Rumunsko) a Ungheni (Moldavsko). Plynovod je dlhý 43,2 km a má kapacitu 1,5 miliárd m³. Celková cena je 26 mil. EUR pričom EÚ poskytla 7 mil. EUR. Nevýhodami tejto spolupráce sú fixné ceny plynu s Rumunskom. Cena ruského plynu závisí od svetových cien. Na efektívnu distribúciu plynu v Moldavsku by mal byť plynovod predĺžený až do Kišiova. Kišiov spotrebuje jednu tretinu celkového objemu Moldavského plynu. Finalizácia tohto projektu sa odhaduje na rok 2018. Ďalším projektom je napojenie elektrickej siete medzi Iasacea (Rumunsko) a Vulcanesti (Moldavsko) a jeho pokračovanie do Kišiova. tento projekt by znížil závislosť Moldavska na jedinom elektrickom zdroji Cuciurgeni.⁹¹

Diverzifikácia zdrojov energie je pre Moldavsko nevyhnutná z geopolitického pohľadu. Úspešné dokončenie spomenutých projektov by dokázalo diverzifikovať energetickú závislosť Moldavska od Ruska. Okrem toho by posilnil cezhraničnú spoluprácu medzi Moldavskom a Rumunskom.

5.1.4 DCFTA a Podnestersko

Aj napriek teritoriálnemu špecifiku Moldavska, a to separatistického regiónu Podnestersko, ktorý sme popísali v prvej kapitole a jeho vzťahu k Ruskej federácii sa DFCTA vzťahuje na celú Moldavskú republiku. EÚ je kľúčovým exportným partnerom aj Podnesterska, kde sa sústreďí veľká časť ekonomického potenciálu Moldavska. Z liberalizácie obchodu s EÚ profitovalo aj Podnestersko a medzi obdobím 2005-2014 sa exporty do EU takmer zdvojnásobili. Naproti tomu exporty do Ruska poklesli zo 4% v roku 2008 na 8% v roku 2015. Do tohto roku tiež EÚ garantovala rovnaký režim preferencií (ATP) ako Moldavsku. Po zavedení DCFTA bol tento režim zrušený a začali nové negociácie medzi Kišiovom, Tiraspolom a Európskou Komisiou ohľadom zapojenie Podnesterského regiónu do DCFTA. Zavedenie regulárnych importných ciel by významne podkopalo už aj tak krehkú stabilitu regiónu. Preto 1. januára 2016 vstúpila do platnosti

⁹¹*Deepening EU-Moldovan Relations: What, why and how?* [online] 2016 [citované 2.06.2017] Dostupné n internete: <https://www.ceps.eu/publications/deepening-eu-moldovan-relations-what-why-and-how>

dohoda, ktorá zavádza DCFTA so špeciálnym režimom pre Podnestersko. Detaily dohody však nie sú verejne prístupné preto ich nie je možné bližšie skúmať.⁹²

Skutočnosť, že DCFTA platí pre „celé územie Moldavska“ zdôrazňuje jej významný politický aspekt a politický cieľ aj zo strany EÚ znovu zjednotiť Moldavsko. Sekundárnym účinkom je oslabenie ekonomického spojenia Tiraspolu a Ruskej federácie.

Z uvedeného vyplýva že DCFTA zahŕňa implementáciu legislatívy EÚ takmer vo všetkých oblastiach. Plnenie tejto dohody ako aj ďalšiu integráciu a aproximáciu práva z nášho pohľadu limitujú predovšetkým tieto faktory, spoločné pre každú oblasť.

1. Nedostatočné inštitucionálne, materiálne a personálne kapacity na dynamické zavádzanie reforiem vo všetkých vyššie spomenutých oblastiach. Ak aj v niektorých prípadoch existujú dostatočné personálne kapacity, je nevyhnutné ich preškolenie, čo si vyžaduje dlhý časový rámec ako aj zvýšené finančné náklady.
2. Korupcia a netransparentnosť systému, ktorá významne znemožňuje priame vykonávanie už implementovaných opatrení. Tento problém je však typický pre všetky postkomunistické ekonomiky. Práve v tejto oblasti by mohlo Rumunsko výrazne pomôcť Moldavsku pri budovaní efektívneho proti korupčného systému. Rumunsko predstavuje v Európskej únii úspešný model boja proti korupcii, vďaka neexistencii jazykovej bariéry je potenciál v tejto oblasti na tzv. prevzatie skúseností veľký.
3. Aj keď Moldavsko patrí celosvetovo medzi krajiny s pomerne rozvinutým stupňom demokracie, nedostatky v tejto oblasti sa prejavujú už vyššie spomenutou korupciou. Posilnenie viery občanov ako aj zahraničných investorov v oblasti vymožitelnosti práva by mohlo výrazne napomôcť ekonomickému rozvoju. Posilnenie viery občanov v inštitút demokracie by zvýšil kredit EÚ v MD. Prispel by k lepšiemu investičnému prostrediu.
4. Separatistický región Podnestersko, ktorý limituje v určitých oblastiach plynulú implementáciu AA a jej častí vrátane DCFTA.

⁹²*Deepeining EU-Moldovan Relations: What, why and how?* [online] 2016 [citované 2.06.2017] Dostupné n internete: <https://www.ceps.eu/publications/deepening-eu-moldovan-relations-what-why-and-how>

5.2 Obchodné vzťahy EÚ-MD

Európska únia predstavuje dlhodobo, s podielom 65,1 % najväčšieho obchodného partnera Moldavska, za ňou nasledujú štáty SSNŠ, 20,3, a 14,6 % predstavujú ostatné štáty. Hlavný exportný partner je prirodzene Rumunsko, s podielom 25% z celkových exportov do Európskej únie.⁹³

Tabuľka 1. Obrat zahraničného obchodu medzi Moldavskom a Európskou úniou v mil. USD

Obdobie	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Celkový obrat	6,490	4,651	5,397	7,408	7,375	7,921	7,656	5,954
Obrat EU	2,925	2,089	2,433	3,339	3,332	3,609	3,814	3,172
Rast (v %)	24,0	-28,6	16,5	37,2	-0,2	8,3	5,7	-16,8
Podiel (v %)	45,1	45,8	45,1	45,1	45,2	45,6	49,8	53,3
Celkový export	1,591	1,283	1,541	2,217	2,162	2,428	2,340	1967
Export do EÚ	820	667	729	1,083	1,013	1,137	1,246	1,218
Rast (v %)	20,8	-18,6	9,2	48,6	-6,4	12,2	9,6	-2,2
Podiel (v %)	51,5	52,0	47,3	48,9	46,9	46,8	53,3	61,9
Celkový import	4,899	3,278	3,855	5,191	5,213	5,492	5,317	3,987
Import z EÚ	2,105	1,421	1,704	2,256	2,319	2,472	2,568	1,954
Rast (v %)	25,2	-32,5	19,9	32,4	2,8	6,6	3,9	-23,9
Podiel (v %)	43,0	43,4	44,2	43,5	44,5	45,0	48,3	49,0
Bilancia obchodu s EU	-1,285	-754	-975	-1,173	-1,305	-1,335	-1,322	-736

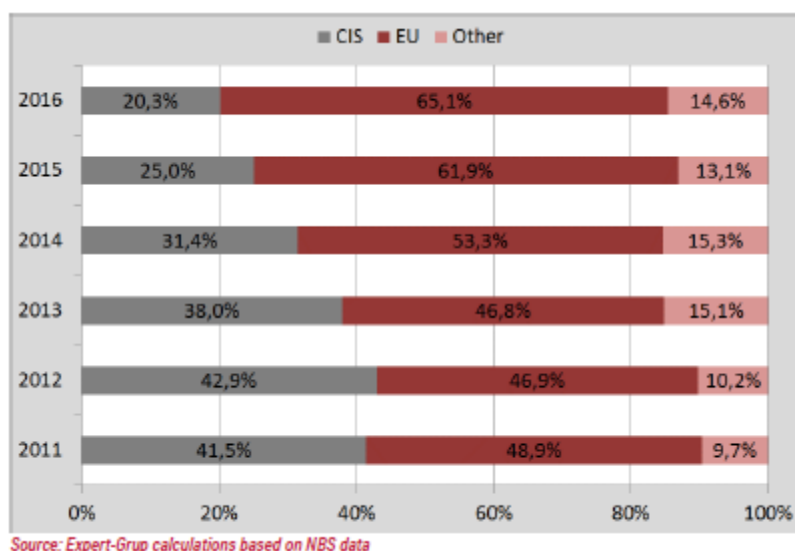
Zdroj: Deepening EU-Moldovan Relations: What, why and how? [online] 2016 [citované 2.06.2017] Dostupné na internete: <https://www.ceps.eu/publications/deepening-eu-moldovan-relations-what-why-and-how>

⁹³ *Evoluția fluxurilor comerciale RM-UE după 2 ani de implementare ZLSAC* [online] 2017 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <https://expert-grup.org/ro/biblioteca/item/1409-evolutia-fluxurilor-comerciale-rm-ue-dupa-2-ani-de-implementare-a-zlsac&category=194>

Ako môžeme vidieť v tabuľke, Moldavsko má dlhodobo zápornú bilanciu v obchode s EÚ. To znamená, že importy EÚ do Moldavska sú väčšie ako exporty Moldavska do EÚ. V roku 2015, pravdepodobne pod vplyvom Asociačnej dohody však negatívna bilancia klesla. Podiel exportov medzi rokmi 2014-2015 do EÚ pritom vzrástol o 8,6%, takisto vzrástol podiel importov EÚ do Moldavska o 0,7%. Celkový obrat zahraničného obchodu Moldavska má však tiež klesajúci charakter, čo môže byť vysvetlené zlacnením exportovaných tovarov.⁹⁴

Export do EÚ má pritom dlhodobo stúpajúcu tendenciu na rozdiel od ostatných exportov. V roku 2015 pritom kvôli udalostiam, ktoré sme už rozobrali, a to: Kríza na Ukrajine, sankcie uvalené Ruskom na MD produkty, banková kríza a iné, podmienili pokles celkového exportu. V roku 2016 však export zaznamenal rast 6,9% v porovnaní s rokom 2014. Zaznamenaný bol aj nárast exportov do EÚ v kvantite, čo znamená že za tú istú cenu MD exportuje vyššie množstvo produktov.⁹⁵

Graf 1. Exporty za roky 2011-2016 podľa regiónov.

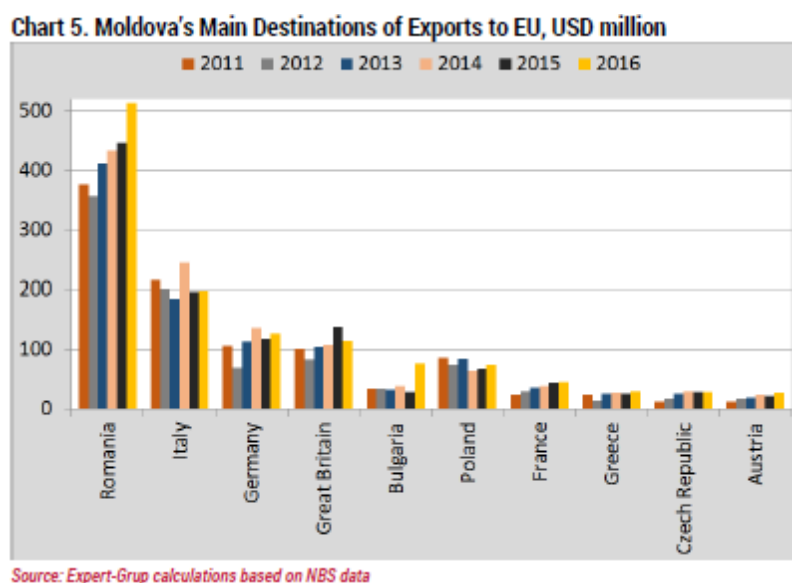

Podľa grafu, exporty do EÚ prekročili hranicu 50% v roku 2014 a zaznamenali výrazný nárast medzi rokmi 2014-2015. V roku 2014 podpísalo MD Asociačnú dohodu, ktorej súčasťou bola aj Dohoda o voľnom trhu, hoci už predtým patrilo Moldavsko do colnej únie. V roku 2015 vyvrcholila spomínaná kríza a Moldavsko muselo preorientovať svoje exportné destinácie.

⁹⁴*Evoluția fluxurilor comerciale RM-UE după 2 ani de implementare ZLSAC* [online] 2017 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <https://expert-grup.org/ro/biblioteca/item/1409-evolutia-fluxurilor-comerciale-rm-ue-dupa-2-ani-de-implementare-a-zlsac&category=194>

⁹⁵*Evoluția fluxurilor comerciale RM-UE după 2 ani de implementare ZLSAC* [online] 2017 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <https://expert-grup.org/ro/biblioteca/item/1409-evolutia-fluxurilor-comerciale-rm-ue-dupa-2-ani-de-implementare-a-zlsac&category=194>

Graf 2. Hlavné exportné destinácie Moldavska v rámci EÚ v mil. USD

Hlavným vývozným artiklom Moldavska sú poľnohospodárske produkty. Export slnečnicových semien predstavuje 25% celkových exportov poľnohospodárskych produktov z ktorých 44% je exportovaných do Rumunska a 32% do Veľkej Británie. ďalším významným artiklom sú vlašské orechy s podielom 15% a najvýznamnejšími destináciami Francúzsko (37%), Rakúsko(14%) a Nemecko (14%). Slnečnicový olej predstavuje 10% exportov do EÚ a dováža sa predovšetkým do Španielska (45%) a Talianska (40%).⁹⁶

Export Moldavska do EÚ stúpol aj v prípade nepoľnohospodárskych produktov, zatiaľ čo export týchto produktov do štátov SNŠ výrazne klesol v rozmedzí rokov 2013-2016. Drôty a káble predstavujú najväčší podiel v rámci nepoľnohospodárskych produktov exportu a to 208% z čoho 92% predstavuje export do Rumunska. Druhou významnou položkou je export výplne do sedadiel v objeme 12%. Exportnými destináciami tejto položky sú Holandsko (79%) a Rumunsko (19%). Podstatnejšiu časť exportu ďalej tvoria textilné produkty, oblečenie a topánky.⁹⁷

Import poľnohospodárskych produktov z EÚ v rozmedzí rokov 2011-2016 poklesol o 15%. Za sledované obdobie vzrástol import zvyškov podchádzajúcich z extrakcie

⁹⁶*Evolutia fluxurilor comerciale RM-UE dupa 2 ani de implementare ZLSAC* [online] 2017 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <https://expert-grup.org/ro/biblioteca/item/1409-evolutia-fluxurilor-comerciale-rm-ue-dupa-2-ani-de-implementare-a-zlsac&category=194>

⁹⁷*Evolutia fluxurilor comerciale RM-UE dupa 2 ani de implementare ZLSAC* [online] 2017 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <https://expert-grup.org/ro/biblioteca/item/1409-evolutia-fluxurilor-comerciale-rm-ue-dupa-2-ani-de-implementare-a-zlsac&category=194>

sójového oleja pochádzajúceho z Rumunska. Import cukru, prevažne z Poľska vzrástol o 2,3%. Import hydiny vzrástol o 27%. Pozitívny vývoj zaznamenal aj import slnečnicových semien, 25% a kukurice 21%, prevažne na poľnohospodárske účely. Import piva zaznamenal nárast po odstránení importných ciel a dosiahol podiel 34%, avšak v porovnaní s krajinami SNŠ ktorých podiel je 65% je tento podiel polovičný. Import mlieka a smotany zaznamenal 52% nárast, ide však o import nespracovaného mlieka určeného prevažne na ďalšie spracovanie.⁹⁸

5.3 Verejná mienka v prospech EÚ

Od roku 2007 má podpora EÚ medzi moldavskou verejnosťou klesajúcu tendenciu. Zatiaľ čo v roku 2007 bolo 72% obyvateľov naklonených Európskej integrácii v roku 2015⁹⁹ to bolo už len 40% a najnovšie prieskumy z roku 2017 hovoria taktiež o 40%.¹⁰⁰ Klesajúca podpora Európskej integrácie medzi obyvateľstvom vyplýva z viacerých skutočností:

1. Zdlhavosť integračného procesu s neistým výsledkom a bez prísľubu členstva

Zatiaľ čo pred popisom asociačnej dohody v roku 2014 si Moldavsko dávalo ambiciózný plán stať sa do roka kandidátskou krajinou, dnes už môžeme vidieť že do tohto kroku je potrebné uskutočniť ešte veľké množstvo opatrení, ktoré vyžadujú aj dlhší časový rámec. Spolu so skutočnosťou, že aj z vyhlásení Európskej únie je zjavné že rozšírenie nie je v blízkej budúcnosti naplánované, a potrebou reformovania samotnej EÚ, klesá aj podpora obyvateľov voči tejto integrácii.

2. Sloboda médií a ruská propaganda

Od zmeny vládneho režimu v roku 2009 a výmene komunistov sa stali aj médiá v Moldavsku liberálnejšie. Ruský vysielajúce médiá majú v Moldavsku veľkú základňu a to vďaka veľkej báze rusky hovoriacich obyvateľov. Zámerne nepoužívame termín ruská menšina, pretože ruské médiá sú populárne aj medzi zvyškom populácie, ktoré hovorí rusky. Navyše tieto médiá neskrývajú svoju

⁹⁸*Evolutia fluxurilor comerciale RM-UE dupa 2 ani de implementare ZLSAC* [online] 2017 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <https://expert-grup.org/ro/biblioteca/item/1409-evolutia-fluxurilor-comerciale-rm-ue-dupa-2-ani-de-implementare-a-zlsac&category=194>

⁹⁹*The eastern Partnership: The view from Moldova*, [online] 2015 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: http://www.ecfr.eu/article/commentary_moldova3026

¹⁰⁰*Sondaj de opinie: moldovenii ar continua sa fie atrasi mai mult de Rusia, decat de UE*, [online] 017 [citované 20.07.2017] Dostupné na internete: <https://www.europalibera.org/a/moldova-sondaj-opinie/28546552.html>

propagandu proti Európskej únii a naopak propagujú Euroázijskú úniu a jej výhody, čo rezonuje u značnej časti spoločnosti.

3. Proeurópska vláda a proruský prezident

Zatiaľ čo vláda na čele s Pavlom Filipom je výrazne naklonená európskej integrácii a snahy sú viditeľné na všetkých úrovniach, prezident naopak poskytuje alternatívu svojou výraznou proruskou orientáciou. Verejná mienka teda kopíruje rozkol medzi zahraničnou politikou krajiny.¹⁰¹

*„Hlboká európska integrácia nie je iba o konvergencii práva a regulácii s európskymi štandardmi. Podľa skúseností EÚ za posledných 60. rokov: spoločné pravidlá posilnili medzinárodný obchod a prosperitu, čo naopak prispelo k zaručeniu stability. Takisto DCFTA je kľúčový dokument vo zvýšení stability naprieč kontinentom“¹⁰²*DCFTA síce poskytuje komplexný návod reforiem, zostáva iba na štátoch samotných ako ich aplikujú. Preto hlbšia integrácia Moldavskej republiky závisí výhradne iba od vôle politických predstaviteľov Moldavska v implementovaní práva EÚ a ďalších krokov, ku ktorým sa Moldavsko zaviazalo v Asociačnej dohode.

¹⁰¹Sondaj de opinie: moldovenii ar continua sa fie atrasi mai mult de Rusia, decat de UE, [online] 017 [citované 20.07.2017] Dostupné na internete: <https://www.europalibera.org/a/moldova-sondaj-opinie/28546552.html>

¹⁰²DELCOUR, L. WOLCZUK, K. *Beyond the Vilnius Summit, Challenges for deeper EU integration with Eastern Europe*, European Policy Centre, [online] 2013 [citované 17.06.2017] Dostupné na internete: http://www.epc.eu/pub_details.php?cat_id=3&pub_id=3889

6 Integrácia do Euroázijského priestoru

Integrácia do Euroázijského priestoru predstavuje alternatívu k Európskej integrácii. Príčiny a vznik väzieb týmto smerom sme opísali v prvej kapitole. Vzhľadom na daný historický vývoj od určitého obdobia je prirodzené že Moldavsko nadväzuje hlbšiu spoluprácu aj v iných štruktúrach. V tejto kapitole sa pokúsime bližšie preskúmať charakter tejto spolupráce, jej limity a perspektívy.

Pre Moldavsko je najvýhodnejšie budovať spoluprácu a integráciu obidvoma smermi. Ešte pred podpisom asociačnej dohody sa predpokladalo, že hlbšia integrácia do Európske únie nevyklučuje spoluprácu s post sovietskymi republikami.¹⁰³ Po podpísaní Asociačnej dohody, a neskoršom uvalení sankcii na Moldavsko zo strany Ruska sa však tento predpoklad ukázal ako mylný.

6.1 Budovanie vzťahov medzi Moldavskom a Euroázijským priestorom

Myšlienka integrácie bývalých post sovietskych štátov v roku 1994 paradoxne nepochádza z Ruska ale od prezidenta Kazachstanu Nazarbajeva. Po rozpade ZSSR sa všetky štáty snažili vybudovať svoju suverenitu. Spoločné problémy, s ktorými museli bojovať pri vybudovaní trhovej ekonomiky dali vznik myšlienke integrácie.¹⁰⁴

Po prekonaní vnútorných problémov Ruska, sa začalo snažiť znovu spojiť bývalé štáty ZSSR. Tak vzniklo Spoločenstvo nezávislých štátov (SNŠ), Rusko-bieloruská únia, Organizácia zmluvy o kolektívnej bezpečnosti a Organizácia pre demokraciu a ekonomický rozvoj (GUAM).¹⁰⁵

Spoločenstvo nezávislých štátov- SNŠ, je regionálna organizácia, ktorá vznikla v roku 1991. Pozostáva zo štátov vzniknutých po rozpade sovietskeho zväzu. Jej členovia sú Rusko, Bielorusko, Arménsko, Azerbajdžan, Kazachstan, Kirgizsko, Moldavsko, Tadžikistan a Uzbekistan. Pridruženým členom je Turkmenistan. Ukrajina formálne nie je

¹⁰³Quo vadis Moldova: integrarea Europeana, integrarea Euroasiatica sau status quo, Expert-Grup, [online] 2013 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <http://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/849-quo-vadis-moldova-integrarea-european%C4%83-integrarea-euroasiatic%C4%83-sau-status-quo>

¹⁰⁴A signature of the Eurasian Union Treaty, A difficult birth, an uncertain future, [online] [20.06.2017] Dostupné na internete:

http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/536391/EXPO_IDA%282014%29536391_EN.pdf

¹⁰⁵DELCOUR, L. KOSTANYAN, H. The implication of Euroasian integration for the EU's Relations with countries in the post-Soviet space, [online] 2015 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete:

členom, aj keď participuje na niektorých aktivitách. Jej cieľmi sú kooperácia v ekonomickej, politickej, environmentálnej, humanitárnej a kultúrnej sfére. Jediný permanentný fungujúci orgán je Výkonná komisia. Sídli v Minsku a pobočku má v Moskve.¹⁰⁶Po vzniku, v roku 1994 vznikol voľný trh, ktorý však nebol ratifikovaný Ruskou federáciou a nebol úspešný. Spolupráca SNŠ predstavuje príklad absencie politickej vôle hlbšej ekonomickej integrácie. Nemá spoločnú záväznú zmluvu, ale je založená na bilaterálnej spolupráci týchto štátov¹⁰⁷

Myšlienka ekonomickej integrácie bola znovu obnovená v roku 2000 keď päť krajín založilo Euroázijské hospodárske spoločenstvo. Na rozdiel od SNŠ malo toto spoločenstvo za cieľ spoločnú zmluvu pre všetkých členov. Založený bol aj špeciálny súd na riešenie sporov. Moldavsko a Ukrajina sa stali pozorovateľmi v roku 2002. Napriek cieľu liberalizovať obchod a vytvoriť voľný trh, bol naďalej obmedzovaný kvótami a výnimkami. Aj vytvorenie súdu bolo odložené. Po samite v Minsku sa krajiny rozhodli pokračovať ďalej v integrácii. V roku 2010 vznikla Euroázijská colná únia (Euroasian custom union- ECU). Moldavsko sa však jej členom nestalo. Jej členmi sú Bielorusko, Kazachstan a Rusko. Spolupráca zahŕňa spoločnú legislatívu, tarifné a netarifné opatrenia, spoločnú nomenklatúru pre komodity a spoločných kontrolných postupov. Kontroly na hraniciach vnútri hospodárskej únie boli odstránené v roku 2010. Myšlienka sa stala aktívnejšia po tom, čo sa Rusko začalo obávať projektu Východného partnerstva. V roku 2012 vznikol Spoločný hospodársky priestor (Common Economic Space- CES), zahŕňajúci Kazachstan, Bielorusko a Rusko. Jeho cieľom je posilniť konvergenciu právnych predpisov a účinné fungovanie spoločného trhu tovarov, služieb, práce a kapitálu, a zabezpečiť súdržnosť v priemyselných, dopravných, energetických a poľnohospodárskych politikách. Komisia ECU bola nahradená Euroázijskou hospodárskou komisiou (ktorá je hlavným výkonným orgánom Euroázijskej únie) a založený bol aj súd v Minsku.¹⁰⁸

Konečný krok k vytvoreniu ekonomickej integrácie bolo vytvorenie Eurázijskej hospodárskej únie, čo sa uskutočnilo v roku 2015. Stavia na spomínanej colnej únii a spoločnom hospodárskom priestore, rozhodnutia sú právne záväzné a priamo

¹⁰⁶*Commonwealth of independent states* [online] [citované 17.06.2017] Dostupné na internete: <http://www.mfa.am/en/international-organisations/CIS/>

¹⁰⁷DELCOUR, L. KOSTANYAN, H. The implication of Euroasian integration for the EU's Relations with countries in the post-Soviet space, [online] 2015 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete:

¹⁰⁸DELCOUR, L. KOSTANYAN, H. The implication of Euroasian integration for the EU's Relations with countries in the post-Soviet space, [online] 2015 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete:

aplikovateľné do právnych poriadkov členských štátov a rozhodnutia súdu sú záväzné pre jeho strany.¹⁰⁹

Projekt Euroázijskej únie je predovšetkým projektom politickým, v ktorom sa Rusko snaží zosilniť svoj vplyv a posilniť kooperáciu štátov ale pod svojím vplyvom. Jej cieľom je vytvoriť jednotný trh s voľnosťou pohybu kapitálu, osôb a služieb. So súčasnými členmi tvorí trh s 171 miliónmi obyvateľov. Predpokladá sa zosúladenie politik štátov v oblasti dopravy, priemyslu, poľnohospodárstva financií a energetiky a to v priebehu desať až dvadsať rokov.¹¹⁰

Rozdiely medzi európskou integráciou sú markantné. Zatiaľ čo Rusko predstavuje 84% populácie únie, a 88% produktu, ostatné ekonomiky sú proti nemu zanedbateľné.¹¹¹ Táto asymetria členov môže byť pomerne nevýhodná pre zvyšné štáty.

Ďalšie rozdiely sú napríklad:

1. Veľkosť trhu- zatiaľ čo EÚ tvorí 500 mil. obyvateľov, Eurázijský trh iba 170 mil.
2. Export- dominantným exportom z EÚ sú stroje a doprava, ktoré tvoria 40,9% celkového exportu EÚ. Dominantným exportom Euroázijského trhu sú uhl'ovodíky ktoré tvoria 72,6% exportov.
3. Nestabilita- po anexii Krymu Ruskom prílev kapitálu poklesol, a spôsobil nestabilitu aj v ostatných krajinách. Malé ekonomiky sú pritom citlivejšie.¹¹²

Predsedníctvo funguje na princípe rotácie. Od Januára 2017 je predsedom Rusko, po tom čo Moldavský prezident Timofti ešte v septembri 2016 odmietol prevziať

¹⁰⁹109 DELCOUR, L. KOSTANYAN, H. The implication of Euroasian integration for the EU's Relations with countries in the post-Soviet space, [online] 2015 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete:

¹¹⁰A signature of the Eurasian Union Treaty, A difficult birth, an uncertain future, [online] [20.06.2017] Dostupné na internete:

http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/536391/EXPO_IDA%282014%29536391_EN.pdf

¹¹¹A signature of the Eurasian Union Treaty, A difficult birth, an uncertain future, [online] [20.06.2017]

Dostupné na internete:

http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/536391/EXPO_IDA%282014%29536391_EN.pdf

¹¹²A signature of the Eurasian Union Treaty, A difficult birth, an uncertain future, [online] [20.06.2017]

Dostupné na internete:

http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/536391/EXPO_IDA%282014%29536391_EN.pdf

predsedníctvo. Moldavsko taktiež bude na samite zastúpené premiérom Filipom a nie prezidentom.¹¹³

Integrácia do Európskej únie sa zakladá na aproximácii práva. Naopak, integrácia medzi bývalými sovietskymi republikami nemá takýto základ. Rusko, využívajúc trhliny EÚ zdôrazňuje krátkodobé výhody Euroázijskej integrácie. Disponuje tiež širším spektrom nástrojov na zvýšenie atraktívnosti, ako napríklad energetickou diplomaciou. To sa v porovnaní s dlhodobým procesom európskej integrácie a aproximáciou práva zdá oveľa atraktívnejšie.¹¹⁴

V neprospech a nevýhody tejto formy integrácie existujú aj ďalšie faktory: vzdialenosť ekonomických centier, rovnováha medzi ekonomickými jednotkami, stupeň ekonomickej a inštitucionálnej integrácie, komplementarity ekonomík a markantné rozdiely v ich veľkosti.¹¹⁵

Euroázijská integrácia pochopiteľne ovplyvňuje aj Európsku integráciu a politiky EÚ s týmito krajinami. Do určitej miery je tento proces akceptovateľný. Integrácia do Eurázijskej únie však už nie je kompatibilná s DCFTA. Colná únia predpokladá stratu suverenity, týkajúcej sa obchodu a súbor spoločných pravidiel, ktoré nie sú kompatibilné s odstraňovaním ciel v rámci EÚ.¹¹⁶

Prezident Igor Dodon prejavuje snahy Moldavska bližšie sa integrovať do Eurázijskej ekonomike únie (Euroasian economic union- EAEU). Súčasnými členmi ekonomickej únie sú Rusko, Kazachstan, Kirgizsko, Arménsko a Bielorusko. Na začiatku apríla prezident podpísal memorandum o spolupráci Euroázijskej ekonomickej únie. V apríli tohto roku členské štáty garantovali Moldavsku status pozorovateľa. Prezident Dodon podpísal túto dohodu v Biškeku, Kirgizku. Moldavsko je pritom prvou krajinou, ktorá získala takýto status. Moldavský minister zahraničných vecí Pavol Filip reagoval zdôraznením úlohy parlamentu a jeho zodpovednosti sa smerovanie zahraničnej politiky,

¹¹³ *Republic of Moldova refused to take the control of the CIS presidency* [online] 2016 [citované 17.07.2017] Dostupné na internete: <http://www.jurnal.md/en/politic/2016/9/16/republic-of-moldova-refused-to-take-the-control-over-the-cis-presidency-russia-will-lead-instead-of-rm/>

¹¹⁴ DELCOUR, L. WOLCZUK, K. *Beyond the Vilnius Summit, Challenges for deeper EU integration with Eastern Europe*, European Policy Centre, [online] 2013 [citované 17.06.2017] Dostupné na internete: http://www.epc.eu/pub_details.php?cat_id=3&pub_id=3889

¹¹⁵ DELCOUR, L. KOSTANYAN, H. *The implication of Euroasian integration for the EU's Relations with countries in the post-Soviet space*, [online] 2015 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete:

¹¹⁶ DELCOUR, L. KOSTANYAN, H. *The implication of Euroasian integration for the EU's Relations with countries in the post-Soviet space*, [online] 2015 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete:

taktiež spochybnil právnu hodnotu tejto dohody a jej záväznosť.¹¹⁷ Status pozorovateľa umožňuje účasť Moldavska na aktivitách organizácie, ale neumožňuje mu hlasovať v prípade prijímania rozhodnutí. Prezident Dodon trvá na tom, že táto zmluva nie je v rozpore s Asociačnou dohodou.¹¹⁸

6.2 Verejná podpora integrácie do Euroázijskej únie

Najnovší prieskum verejnej mienky reflektuje paradox Moldavskej spoločnosti. Zmienil sa o tom aj Veľvyslanec Spojených štátov Amerických v Kišiňove James Pettit. Napriek podpore zo strany Západu, menovite z EÚ a USA, finančnej ale aj materiálnej, sa väčšina občanov Moldavska prikláňa viac na Východ ako Západ. Ruská federácia má pritom väčšiu popularitu ako Rumunsko, Európska Únia alebo Spojené štáty.¹¹⁹

Podľa spomínaného prieskumu, si 57% Moldavcov myslí, že Moldavsko by sa malo približovať k Rusku. V prípade integrácie, 48% občanov si myslí, že by sa malo Moldavsko integrovať do Eurázijskej únie, ktorej dominuje Rusko. Údaje z prieskumu umiestňujú Rusko na prvé miesto v rebríčku krajín, ku ktorým majú Moldavci pozitívny vzťah.¹²⁰

Existujú viaceré dôvody, prečo sa občania Moldavska prikláňajú k Rusku. Okrem tých istých faktorov, ktoré spôsobujú aj klesajúcu podporu EÚ, a ktoré sme už spomenuli v predchádzajúcej kapitole, sú tu aj ďalšie. Bilingvizmus občanov Moldavska a skutočnosť, že majorita populácie hovorí rusky a ruštinu používajú aj v bežnom živote môže do určitej miery formovať ich sympatie k Ruskej federácii. Okrem toho, tak ako mnoho Moldavcov pracuje v EÚ, veľký počet Moldavcov pracuje v Rusku. To môže vzbudzovať sympatie u rodinných príslušníkov. Podľa veľvyslanca USA v Kišiňove Jamesa Petita príčinou je aj zlyhanie pro-európskej vlády, ktorú mnohí považujú za

¹¹⁷*Moldova granted observer status in Euroasian Union*, [online] 2017 [citované 17.06.2017] Dostupné na internete: <https://www.euractiv.com/section/europe-s-east/news/moldova-granted-observer-status-in-eurasian-union/>

¹¹⁸*Moldova granted observer status in Euroasian Union*, [online] 2017 [citované 17.06.2017] Dostupné na internete: <https://www.euractiv.com/section/europe-s-east/news/moldova-granted-observer-status-in-eurasian-union/>

¹¹⁹*Ambasadorul SUA la Chisinau: Nu inteleg de ce moldovenii sunt pro rusi*, [online] 2017 [citované 17.06.2017] Dostupné na internete: <http://www.ziare.com/europa/moldova/ambasadorul-sua-la-chisinau-nu-inteleg-de-ce-moldovenii-sunt-pro-rusi-desi-americanii-le-au-dat-un-miliard-de-dolari-1469130>

¹²⁰*Sondaj de opinie: Moldovenii ar continua sa fie atrasi mai mult de Rusia, decat de UE*, [online] 2017 [citované 17.06.2017] Dostupné na internete: <https://www.europalibera.org/a/moldova-sondaj-opinie/28546552.html>

skorumpovanú.¹²¹ Z nášho pohľadu je príčinou aj pozícia Ruska ako zástancu tradičných hodnôt, ako reprezentanta pravoslávnej cirkvi, čo je dôležité najmä pre staršiu generáciu obyvateľov.¹²²

¹²¹*Ambasadorul SUA la Chisinau: Nu inteleg de ce moldovenii sunt pro rusi* , [online] 2017 [citované 17.06.2017] Dostupné na internete: <http://www.ziare.com/europa/moldova/ambasadorul-sua-la-chisinau-nu-inteleg-de-ce-moldovenii-sunt-pro-rusi-desi-americanii-le-au-dat-un-miliard-de-dolari-1469130>

¹²²*Romania intr-o situatie geopolitica complicata dupa alegerile din Rpublica Moldova si Bulgaria* [online] 2016 [citované 17.06,2017] Dostupné na internete: <http://stirileprotv.ro/stiri/international/romania-intr-o-situatie-geopolitica-complicata-dupa-alegerile-din-republica-moldova-si-bulgaria-s-au-temut-de-unire.html>

7 Zjednotenie Moldavska a Rumunska

7.1 Vývoj bilaterálnych vzťahov

Ako sme už načrtli v prvej kapitole, Rumunsko a Moldavsko sú krajiny historicky veľmi späté, vychádzajúc z rovnakého kultúrneho a etnického substrátu. Ak sa pozeráme na integráciu Moldavskej republiky do viacerých integračných celkov, nemôžeme opomenúť možno síce mierne hypotetickú, ale v určitých obdobiach viac či menej živú myšlienku únie Moldavska s Rumunskom. Prvý krát sa vzťahy medzi krajinami oživilí v rokoch 1990-1991 po rozpade ZSSR, kedy Moldavsko začalo hľadať v Rumunsku krajinu, ktorá by mu mohla pomôcť v boji s ruským útlakom. Prvé kontakty vznikli ešte počas Sovietskej socialistickej republiky Moldavsko. Prvý krát navštívil Mircea Snegur, vtedajší prezident Moldavska, kláštor v Putne aby tu odhalil pamätník Štefana Veľkého (pozn. vojvoda/panovník, ktorý založil kláštor a zaslúžil sa o veľký pokrok vtedajšieho Moldavského kniežactva). Rumunsko bolo okrem iného prvý štát ktorý uznal nezávislosť Moldavska v ten istý deň vyhlásenia a po dvoch dňoch boli medzi krajinami nadviazané diplomatické vzťahy. Tento politický akt znamenal podporu a uznanie oslobodenia Besarábie spod sovietskeho zväzu, hoci viaceré komunistické kádre označovali tento akt ako snahu o znovu obsadenie Moldavska Rumunskom.¹²³ V nasledujúcom období Rumunsko spolu s Moldavskom vytvorili mechanizmus ministerských komisií na lepšie nadviazanie spolupráce v ekonomických a kultúrnych vzťahoch. V ďalších rokoch alokovalo Rumunsko ročne medzi 5- 10 Miliárd RON (rumunských leu) na implementáciu týchto projektov. Predovšetkým išlo o energetickú nezávislosť Moldavska od Ruskej federácie a obnovu železničnej trate Ungheni-Kišiňov. Komunisti však videli hrozbu v samostatnosti Moldavska, a preto mnohé z týchto návrhov zostali aj 25 rokov po samostatnosti Moldavska len na papieri. V neskorších rokoch vzťahy ochladli a bola zavedená tzv. ideológia „moldavstva“. Ústava Moldavskej republiky z roku 1994 už používala syntagmy ako „*moldavský ľud*“ a „*moldavský jazyk*“. Po zvolení prezidenta Constantinesca a zmene politických síl sa vzťahy normalizovali a depolitizovali a boli zverejnené nové projekty aj v trilaterálnych vzťahoch Moldavsko, Rumunsko, Ukrajina v oblasti Prutu a Dunaja. Po víťazstve koalície Aliancia pre Demokraciu a Reformy v roku 1999 nastali medzi krajinami pragmatické vzťahy na všetkých úrovniach. V roku 2000

¹²³CIMPOESU, D. *Scurtaistorie critica a relatiilor bilaterale dintre Romania si Republica Moldova (1991-2016)*, [online] 2016 [citované 05.05.2017] Dostupné na internete: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=511575>

obidve krajiny podpísali Dohodu o privilegovanom partnerstve a spolupráci medzi Rumunskom a Moldavskou republikou. Ďalšie významné ochladenie vo vzťahoch nastalo po znovuzvolení komunistov v Moldavsku. Môžeme hovoriť o najčernejšom období vzťahov, kedy sa Moldavsko vrátilo späť do 90 rokov a ideológia „moldavstva“ sa znovu dostala do popredia. V zahraničnej politike sa Moldavsko obrátilo k Ruskej federácii, pričom komunistický režim viedol agresívnu proti rumunskú politiku. V roku 2007 po vstupe Rumunska do Európskej únie bolo nútené zaviesť víza do Rumunska aj pre občanov Moldavska. Dvaja diplomati z Rumunskej ambasády v Kišiňove boli označení ako „persona non grata“ a takisto licencia rumunskej TVR 1 nebola predĺžená. Dá sa povedať že diplomatické vzťahy boli takmer prerušené po ďalších kauzách v roku 2009 a dokonca Rumunsko bolo obvinené za zásahy do štátu v Moldavsku.

Návrat ku korektným vzťahom nastal po voľbách v roku 2009 a vlády Aliancie pre Európsku integráciu. Jednou z prvých aktov bol bezvízový styk pre občanov Rumunska do Moldavska, ktorý zaviedol komunistický režim. Podpísané boli nové dohody, a aj vymenovaný nový veľvyslanec, čo znamenalo výraznú snahu o normalizáciu diplomatických vzťahov. Celkovo bolo v roku 2010 podpísaných 15 dokumentov ohľadom sektorovej spolupráce a v nasledujúcich rokoch obe vlády pokračovali v spoločnom úsilí. V auguste 2014 na výročie Dňa nezávislosti Moldavskej republiky bol inaugurovaný najdôležitejší projekt v rámci bilaterálnych vzťahov a to plynovod Iasi-Ungheni, ktorý bol z časti podporený aj EÚ. Po kauze so zmiznutými peniazmi z Moldavských bánk a následnom zastavení fondov MMF v Moldavsku v roku 2014, Rumunsko podpísalo návratnú finančnú pomoc v hodnote 150 mil. EUR, pričom prvá časť peňazí 60 mil. EUR bola vyplatená už v auguste 2016.

7.2 Zjednotenia a verejná mienka

Takmer každá krajina balkánskeho priestoru (aj keď toto tvrdenie platí pre Rumunsko len z časti) má vlastný sen o svojej „veľkej krajine“. Rovnako aj Rumunsko pre ktorého je „Veľké Rumunsko“ (Romania mare) víziou pre zjednotenie rumunsky hovoriacich krajín. Počas napätia vo vzťahoch aj prounionistické tendencie mali značne kolísavý potenciál. Podľa IRES prieskumu z roku 2013 až 76% Rumunov si želalo zjednotenie z Moldavskom. Najmä bývalý prezident Rumunska Traian Basescu sa významne angažoval v zlepšení vzťahov medzi krajinami.. Za úniu s Rumunsko by bolo naopak 7,5-15% obyvateľstva Moldavska.

Na obdivoch stranách existujú aj hlasy pre zjednotenie. V apríli minulého roku sa uskutočnil jeden z najväčších pochodov za zjednotenie v Kišiňove a medzi 30 tisíc zúčastnenými ľuďmi boli aj mnohí primátori Rumunských miest.¹²⁴ Aktivity súčasného prezidenta Igora Dodona, ktorý je výrazne naklonený Rusku môže tiež výrazne prispieť k vzrastu prounionistických nálad v Moldavsku. K tejto skutočnosti prispieva aj fakt, že v Decembri roku 2018 bude 100 rokov od snemu Sfatul Tarii, ľudového zhromaždenia, ktoré hlasovala za zjednotenie Besarábie a Rumunsku v roku 1918.¹²⁵ Posledné prieskumy z októbra 2016 hovoria o 34% občanov za zjednotenie oboch republík. Podľa Centra pre sociologický výskum je iba 12% absolútne za zjednotenie, 22% si myslí, že je to dobrý krok z ekonomického hľadiska, 17% by nebolo proti, 18% ľudí si myslí, že Moldavsko by zjednotením nič nezískalo a 31% ľudí je kategoricky proti zjednoteniu.¹²⁶ Hoci z pohľadu čísel sa perspektíva Únie nezdá byť populárna, je potrebné zdôrazniť že predovšetkým etnické menšiny na území Moldavska nie sú favoritmi zjednotenia a obavy o svoje práva v zjednotenom Moldavsku pretrvávajú od vzniku tejto myšlienky z roku 1990 až dodnes. Faktom je, že tieto menšiny z majoritnej časti do dnešného dňa neovládajú rumunský jazyk a teda ich obavy o existenciu v „rumunskom“ štáte sú oprávnené. Propaganda takisto do značnej miery ovplyvňuje ich mienku. Zatiaľ však čo Rumunsko hovorí o znovu zjednotení, Ruská federácia hovorí o „znovu anektovaní“.¹²⁷

7.3 Náklady zjednotenia

Je nepochybné, že v prípade zjednotenia by bolo nositeľom nákladov z veľkej časti Rumunsko, zatiaľ čo výhody zjednotenia by prijímalo hlavne Moldavsko. Rumunsko ako ekonomicky a politicky stabilná krajina má, čo Moldavsku ponúknuť. Rumunsko predstavuje dokonalý príklad úspešnej krajiny, vstupom do NATO a EÚ ako aj svojím programom boja proti korupcii.

¹²⁴*Cel mai mare mars nionist din istoria Republicii Moldova, la 98 ani de unirea Basarabie cu Romania* [online] 2016 [citované 05.06.2017] Dostupné na internete: http://stiri.tvr.ro/cel-mai-mare-mars-unionist-din-istoria-republicii-moldova--la-98-de-ani-de-la-unirea-basarabiei-cu-romania_72419.html#view

¹²⁵*Igor Dodons actions may promote Moldovas unification with Romania, Bucharest Expert* [online] 2017 citované 5.05.2017] <http://www.infotag.md/politics-en/240061/>

¹²⁶*Republica Moldova crestere semnificativa a numarului celor care sustin unirea cu Romania sondaj* [online] 2016 [citované 05.05.2017] Dostupné na internete: <https://www.agerpres.ro/externe/2016/10/12/republica-moldova-crestere-semnificativa-a-numarului-ceilor-care-sustin-unirea-cu-romania-sondaj--16-23-35>

¹²⁷*Cat realista este unirea Moldovei cu Romania* [online] 2015 [citované 05.05.2017] Dostupné na internete: <http://www.moldova.org/cat-de-realista-este-unirea-moldovei-cu-romania/>

V prípade eventuálneho zjednotenia HDP Rumunska by vzrástlo o 5,5 miliardy EUR (4,2% HDP Rumunska). Na druhej strane HDP per capita Rumunska by poklesol zo 6 700 EUR na 5 700 EUR, zatiaľ čo HDP Moldavska dosahuje približne 1500 EUR. Export Rumunska by vzrástol o 2,5 Miliárd EUR, pričom HDP Moldavska predstavuje iba tretinu HDP severovýchodného regiónu Rumunska tzv. Moldavská časť, ktorá je jedným z najchudobnejších regiónov. Objem obchodu medzi dvoma krajinami predstavuje 1 mld. EUR za rok.

Nasledujúca tabuľka zobrazuje vybrané makroekonomické indikátory v porovnaní so samostatnými republikami a v prípade zjednotenia.

Tabuľka 2. Porovnanie základných makroekonomických indikátorov

	Moldavsko	Rumunsko	Spolu
HDP (USD)	7,3	169,4	176,9
HDP p.c. (USD)	2,037	7,943	7,466
Rozloha (km2)	33,851	238, 391	272,242
Počet obyvateľov (mil.)	3,6	20,1	23,66
Export (mld. USD)	3,3	58,5	61,8
Verejný dlh (v % HDP)	23,8	37	38
Verejný dlh (v mld. USD)	1,7	65,4	67,14
PZI (mld. USD)	0,2	1,6	1,77

Zdroj:<http://www.zf.ro/zf-24/cum-ar-arata-economia-romaniei-daca-s-ar-reunifica-cu-republica-moldova-11129612>

Štúdia z roku 2014 porovnáva náklady zjednotenie podľa modelu zjednotenia Nemecka. Ak by sme porovnali HDP v PKS p.c., Rumunsko je na úrovni 16 000 USD pričom Moldavsko na úrovni 4000. Predpokladá sa ,že pri zachovaní súčasného stavu sa rozdiely neprekonajú naopak Rumunsko v roku 2018 dosiahne HDP v PKS p.c. 18 000 USD zatiaľ čo MD 4 600 USD. Podľa analýzy z roku 2014, celkové náklady zjednotenia by predstavovali 180 miliárd USD, z ktorých 36 miliárd by tvorili súkromné investície, v prípade Rumunska by časť týchto investícií pochádzala z prostriedkov Európskej únie,

približne 40-50 mld. USD v rozpätí 20 rokov.¹²⁸ V praxi by teda Rumunsko muselo vynaložiť takmer 90 mld. EUR zo svojho rozpočtu v rozmedzí 20 rokov aby sa dosiahlo zníženie nerovností medzi oboma krajinami. Moldavsko tvorí približne 1/6 územia a populácie Rumunska, preto by v prípade zjednotenia museli verejné výdavky Rumunska vzrásť o 1/6 teda o 11,6 mld. USD. V prípade verejných výdavkov by teda išlo o zvýšenie nákladov o 18 mil. USD/ mesačne v administratíve, 24,5 mil. USD /mesačne v školstve, v zdravotníctve by bolo potrebných približne 15 mil. USD mesačne.¹²⁹

Absencia akejkoľvek hlbšej analýzy zjednotenia, či už ekonomickej alebo politickej, však stavia túto myšlienku na okraj záujmu. Napriek tomu, že sa teší určitej podpore verejnosti, je veľmi nepravdepodobné, že sa napriek snahám rôznych hnutí a marginálnych politických strán niekedy táto idea uskutoční. Nie je však ani úplne vylúčené, že geopolitické alebo ekonomické okolnosti donútia Moldavsko v budúcnosti znovu aktívnejšie uvažovať o tejto myšlienke podobne ako v roku 1990. Je potrebné aj naďalej budovať veľmi úzku spoluprácu medzi Moldavskom a Rumunskom bez ohľadu na perspektívu zjednotenia. Vďaka absencii jazykovej a kultúrnej bariéry sa Moldavsko môže mnohé naučiť z prístupového procesu Rumunska a problémom, ktorým Rumunsko čelilo. Pre Moldavsko môže byť vzor európskeho Rumunska hnacím motorom v rôznych oblastiach, ako aj u časti verejnej mienky.

¹²⁸*Analiza FUMN costurile reunificarii republicii Moldova cu Romania*[online] 2016 [citované 5.05.2017] Dostupné na internete: http://adevarul.ro/international/europa/analiza-fumn-costurile-reunificarii-republicii-moldova-romania-1_546778180d133766a8e528b0/index.html

¹²⁹*Foia de parcurs a Reunificarii Romaniei cu R. Moldova*, [online] 2016 [citované 5.06.2017] Dostupné na internete: <http://fumn.eu/foaia-de-parcurs-a-reunificarii-romaniei-cu-r-moldova/>

Záver

Cieľom, predovšetkým menších krajín v otázkach zahraničnej politiky je integrácia do geopolitických, hospodárskych či iných celkov a medzinárodných organizácií. V prípade Moldavska jeho geopolitické vymedzenie nie je jednoznačné, z geografického hľadiska leží na hranici medzi Európou a Euroázijským priestorom. Aj jeho historické skúsenosti vyplývajú so spolupráce s oboma blokmi- východným a západným. Pre Moldavsko ako malú, ekonomiku, s krehkou politickou stabilitou kvôli separatistickému územiu na výhode krajiny je integrácia o to dôležitejšia. V tomto prípade je integrácia cesta k modernizácii, posilneniu demokratických inštitúcií a využitií svojho ekonomického potenciálu.

Moldavsko predstavuje úspešný príklad integrácie do Európskych štruktúr v rámci bývalých krajín post sovietskeho priestoru. Podpísaním asociačnej dohody a získaním bezvízového vstupu do Európskej únie jasne vymedzilo svoje integračné ambície. Doteraz dosiahnuté reformy jasne deklarujú snahu o vstup Moldavska v budúcnosti do Európskej únie. Pomocou analýzy kľúčových reforiem sme v práci dokázali definovať okrem súčasného stavu, aj prekážky, ktoré bránia Moldavsku v hlbšej integrácii a úspešnému implementovaniu záväzkov asociačnej dohody.

Integrácia do Euroázijských štruktúr takisto predstavuje pre Moldavsko jednu z perspektív vývoja. Myšlienka hlbšej euroázijskej integrácie sa stáva v posledných rokoch atraktívnejšou a najmä ekonomická spolupráca medzi krajinami post sovietskeho priestoru nadobúda nové formy spolupráce. Najmä po zvolení prezidenta Igora Dodona v Decembri 2016 Moldavsko deklaruje snahy o hlbšiu spoluprácu aj týmto smerom. Analýzou doterajšej spolupráce v rámci Euroázijského priestoru sme podobne ako pri Európskej integrácii dokázali definovať problémy tejto spolupráce. Komparáciou s integráciou do Európskej únie sme identifikovali osobitosti tejto integrácie.

Hlavným cieľom práce bolo poukázať na perspektívy integrácie Moldavska. Práca definovala tri hlavné možné perspektívy vývoja, rozobrala ich doterajší stav, prekážky súvisiace s touto integráciou. Môžeme teda konštatovať že hlavný cieľ práce bol naplnený. Pokladali sme sa dôležité objasniť všetky determinanty, predovšetkým historické, ktoré vplyvujú na integračné perspektívy krajiny aj v súčasnosti. Okrem dvoch hlavných prúdov integrácie sme v krátkosti analyzovali myšlienku reunifikácie Moldavska s Rumunskom, ktorá z historických dôvodov je v moldavskej spoločnosti stále prítomná.

Zoznam použitej literatúry

Knižné zdroje

- [1.] TREPTOW, W. KURT, 2000. *Dejiny Rumunska*, Praha: Nak. Lidové Noviny, 2000, ISBN 80-7106-348-7
- [2.] BOIA, Lucian, 2012 *Rumunsko, Krajina na hranici Európy*, Bratislava: Kaligram 2012, 272 s. ISBN 978-8-8101-651-6
- [3.] ROMAN, V., HOFBAUER, H. *Bucovina, Basarabia, Moldova, O tara uitata intre Europa de vest, Rusia, si Turcia*, Editura Tehnica, Bucuresti, 1995, ISBN 973-31-0868-5

Elektronické dokumenty – monografie

- [4.] BOJOGA, E. *Limba romana din republica moldova si problemele ei* [online] [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A24364/pdf>
- [5.] *Foia de parcurs a Reunificarii Romaniei cu R. Moldova*, [online] 2016 [citované 5.06.2017] Dostupné na internete: <http://fumn.eu/foaia-de-parcurs-a-reunificarii-romaniei-cu-r-moldova/>
- [6.] CIMPOESU, D. *Scurta istorie critica a relatiilor bilaterale dintre Romania si Republica Moldova (1991-2016)*, [online] 2016 [citované 05.05.2017] Dostupné na internete: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=511575>
- [7.] VAHL M, EMERSON, M, *Moldova and Transnistrian Conflict*, [online] 2004 [citované 19.03.2017] Dostupné na internete: <http://s393993344.online.de/ssoar/handle/document/6196>
- [8.] CHINN, J. *The Polictics of Language in Moldova*, [online] 1994 [citované 19.03.2017] Dostupné na internete: https://www2.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/demokratizatsiya%20archive/02-2_Chinn.pdf
- [9.] POPESCU, N. *Democracy in Secessionism: Transnistria and Abkhazia's Domestic Policies* [online] 2006 [citované 15.05.2017] Dostupné na internete: <http://www.policy.hu/news/NPopescu-PS/10>

- [10.] ROJANSKY, M, *Prospects for unfreezing Moldovas frozen conflict in Transnistria*, [online] 2011 [citované 20.04.2017] Dostupné na internete: http://carnegieendowment.org/files/Rojansky_Transnistria_Briefing.pdf
- [11.] POPESCU, N. LITRA, L. *Trasnistria: A bottom-up solution, European council on foreign relations*, [online] 2012 [citované 20.04.2017] ISBN 978-1-906538-63-7 Dostupné na internete: http://www.ecfr.eu/publications/summary/transnistria_a_bottom_up_solution
- [12.] *European Union Joint Analysis, Programming in the Republic of Moldova until 2020*, [online] 2016 [citované 20.04.2017] Dostupné na internete: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/joint_analysis_0.pdf
- [13.] CALUS, K. *The Unfinished State, 25 years of Independet Moldova, Centre for Eastern Studies*, [online] 2016 [citované 20.04.2017] Dostupné na internete: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-studies/2016-12-14/unfinished-state-25-years-independent-moldova>
- [14.] *Association Agenda between the European Union and the Republic of Moldova*, [online] 2014 [citované 10.06.2017] Dostupné na internete: http://eeas.europa.eu/archives/docs/moldova/pdf/eu-moldova-association-agenda-26_06_en.pdf
- [15.] KOSTANYAN, H, *Why Moldova´s European integration is failing*, [online] 2016 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <https://www.files.ethz.ch/isn/196230/EU-Moldova%20formatted.pdf>
- [16.] *EU-Moldova DCFTA: assessing the imact of the liberalization of trade in services on the Moldovan economy*, [online] 2017 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <http://dcfta.md/eng/eu-moldova-dcfta-assessing-the-impact-of-the-liberalization-of-trade-in-services-on-the-moldovan-economy>
- [17.] *Deepeining EU-Moldovan Relations: What, why and how?* [online] 2016 [citované 2.06.2017] Dostupné n internete: <https://www.ceps.eu/publications/deepening-eu-moldovan-relations-what-why-and-how>
- [18.] *Evolutia fluxurilor comerciale RM-UE dupa 2 ani de implementare ZLSAC* [online] 2017 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <https://expert->

grup.org/ro/biblioteca/item/1409-evolutia-fluxurilor-comerciale-rm-ue-dupa-2-ani-de-implementare-a-zlsac&category=194

- [19.] *The eastern Partnership: The view from Moldova*, [online] 2015 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: http://www.ecfr.eu/article/commentary_moldova3026
- [20.] DELCOUR, L. WOLCZUK, K. *Beyond the Vilnius Summit, Challenges for deeper EU integration with Eastern Europe*, European Policy Centre, [online] 2013 [citované 17.06.2017] Dostupné na internete: http://www.epc.eu/pub_details.php?cat_id=3&pub_id=3889
- [21.] *Quo vadis Moldova: integrarea Europeana, integrarea Euroasiatica sau status quo*, Expert-Grup, [online] 2013 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <http://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/849-quo-vadis-moldova-integrarea-european%C4%83-integrarea-euroasiatic%C4%83-sau-status-quo>
- [22.] *A signature of the Eurasian Union Treaty, A difficult birth, an uncertain future*, [online] [20.06.2017] Dostupné na internete: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/536391/EXPO_IDA%282014%29536391_EN.pdf
- [23.] DELCOUR, L. KOSTANYAN, H. *The implications of Euroasian integration for the EU's Relations with countries in the post-Soviet space*, [online] 2015 [citované 20.06.2017]

Internetové stránky

- [24.] *Cat realista este unirea Moldovei cu Romania* [online] 2015 [citované 05.05.2017] Dostupné na internete: <http://www.moldova.org/cat-de-realista-este-unirea-moldovei-cu-romania>
- [25.] *Analiza FUMN costurile reunificarii republicii Moldova cu Romania* [online] 2016 [citované 5.05.2017] Dostupné na internete: http://adevarul.ro/international/europa/analiza-fumn-costurile-reunificarii-republicii-moldova-romania-1_546778180d133766a8e528b0/index.html
- [26.] *Republica Moldova crestere semnificativa a numarului celor care sustin unirea cu Romania sondaj* [online] 2016 [citované 05.05.2017] Dostupné a internete:

<https://www.agerpres.ro/externe/2016/10/12/republica-moldova-crestere-semnificativa-a-numarului-celor-care-sustin-unirea-cu-romania-sondaj--16-23-35>

- [27.] *Igor Dodons actions may promote Moldovas unification with Romania, Bucharest Expert* [online] 2017 [citované 5.05.2017] Dostupné na internete: <http://www.infotag.md/politics-en/240061/>
- [28.] *Cel mai mare mars nionist din istoria Republicii Moldova, la 98 ani de unirea Basarabie cu Romania* [online] 2016 [citované 05.06.2017] Dostupné na internete: http://stiri.tvr.ro/cel-mai-mare-mars-unionist-din-istoria-republicii-moldova--la-98-de-ani-de-la-unirea-basarabiei-cu-romania_72419.html#view
- [29.] *A union between Moldova and Romania: On the cards?* [online] 2015 [citované 05.05.2017] Dostupné na internete: <https://euobserver.com/beyond-brussels/127824>
- [30.] *Romania intr-o situatie geopolitica complicata dupa alegerile din Rpublica Moldova si Bulgaria* [online] 2016 [citované 17.06,2017] Dostupné na internete: <http://stirileprotv.ro/stiri/international/romania-intr-o-situatie-geopolitica-complicata-dupa-alegerile-din-republica-moldova-si-bulgaria-s-au-temut-de-unire.html>
- [31.] *27. martie unirea basarabie cu Romania*, [online] 2016 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <https://constantasimplicity.wordpress.com/2016/03/31/27-martie-unirea-basarabiei-cu-romania/>
- [32.] *Istoria Republicii Moldova* [online] [citované dňa 20.3.2017], Dostupné na internete: <http://totul.md/expert/ro/istoria-republicii-moldova/>
- [33.] *Adevarata istorie a Moldovei* [online] 2011 [citované dňa 19.3.2017] Dostupné na internete: <http://www.timpul.md/articol/adevarata-istorie-a-moldovei-26222.html>
- [34.] *PAVEL Filip: „Moldova va insista pe retragerea neconditionata a trupelor ruse din stanga Nistrului“* [online] 2017 [citované 19.03.2017] Dostupné na internete: http://www.publika.md/pavel-filip-moldova-va-insista-pe-retragerea-neconditionata-a-trupelor-ruse-din-stanga-nistrului_2896431.html
- [35.] *Alegerile din trasnistria cine controla fluxurile financiare moscova din activitatile contrabanda*, [online] 2015 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-21459831-alegerile-din-transnistria-cine-controla-fluxurile-financiare-moscova-din-activitatile-contrabanda.htm>

- [36.] *Trasnistria Europe other Crimea* [online] 2014 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2014/03/transnistria-europe-other-crimea-2014313132814552215.html>
- [37.] *Limba romana e pe cale sa cucerasca si transnistria* [online] 2016 [citované 20.06.2016] Dostupné na internete: <http://romanialibera.ro/special/documentare/limba-romana-e-pe-cale-sa-cucereasca-si-transnistria-363607>
- [38.] *Drapelul Rusiei, oficializat in regiunea trasnistreana. Cum isi motiveaza decizia cei de la Tiraspol*, [online] 2017 [citované 20.03.2017] Dostupné na internete: http://www.publika.md/drapelul-rusiei-oficializat-in-regiunea-transnistreana-cum-isi-motiveaza-decizia-cei-de-la-tiraspol_2915451.html
- [39.] *Vlad Filat condamnat in prima instatnta, fostul premier va sta 9 ani in penitenciar de ti inchis* [online] 2016 [citované 23.04.2017] Dostupné na internete: http://www.realitatea.md/vlad-filat--condamnat-in-prima-instanta--fostul-premier-va-sta-9-ani-in-penitenciar-de-tip-inchis--video-_41436.html
- [40.] *Portret: Cine e Igor Dodon noul presedinte al republicii moldova* [online] 2016 [citované 20.04.2017] Dostupné na internete: <http://stirileprotv.ro/stiri/international/portret-cine-e-igor-dodon-noul-presedinte-al-republicii-moldova-romanii-sunt-prietenii-nostri-dar-fiecare-la-casa-lui.html>
- [41.] *Presedintele parlamentului Andrian Candu invitat special la fabrica.* [online] 2017 [citované 20.06.2017] Dostupné na internete: http://www.publika.md/presedintele-parlamentului-andrian-candu-invitat-special-la-fabrica-cele-mai-importante-declaratii_2971533.html
- [42.] *Igor Dodon a schimbat limba oficiala a siteului presedintiei* [online] 2016 [citované 20.04.2017] Dostupné na internete: <http://www.digi24.ro/stiri/externe/moldova/igor-dodon-a-schimbat-limba-oficiala-a-site-ului-presedintiei-638461>
- [43.] *Curtea Constitutionala : Limba de stat a republicii moldova este limba romana* [online] 2016 [citované 23.04.2017] Dostupné na internete: <http://www.timpul.md/articol/curtea-constituionala-limba-de-stat-a-republicii-moldova-este-limba-romana-67053.html>

- [44.] *Constitutia al republicii Moldova* [online] 2016 [citované 20.04.2017] Dostupné na internete:
http://www.parlament.md/CadruLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx#Articolul_13
- [45.] *Remarks by High Representative/Vice President Federica Mogherini at the press conference following the EU-Moldova Association Council* [online] 2016 citované 15.06.2017] Dostupné na internete: http://eeas.europa.eu/statements-eeas/2016/160314_03_en.htm, Brussels, 14/03/2016
- [46.] *The Republic of Moldova and the EU*, [online] 2016 [citované 10.06.2017] Dostupné na internete: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/1538/moldova-and-eu_en
- [47.] *Moldova, European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations*, [online] [citované dňa 10.06.2017] Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/countries/moldova_en
- [48.] *European Neighbourhood Policy*, [online] 2016 [citované 10.06.2017] Dostupné na internete: https://eeas.europa.eu/topics/european-neighbourhood-policy-enp_en
- [49.] *Eastern Partnership* [online] 2016 [citované 20.06.2017] https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/419/eastern-partnership_en
- [50.] *Sondaj de opinie: moldovenii ar continua sa fie atrasi mai mult de Rusia, decat de UE*, [online] 017 [citované 20.07.2017] Dostupné na internete: <https://www.europalibera.org/a/moldova-sondaj-opinie/28546552.html>
- [51.] *Commonwealth of independent states* [online] [citované 17.06.2017] Dostupné na internete: <http://www.mfa.am/en/international-organisations/CIS>
- [52.] *Republic of Moldova refused to take the control of the CIS presidency* [online] 2016 [citované 17.07.2017] Dostupné na internete: <http://www.jurnal.md/en/politic/2016/9/16/republic-of-moldova-refused-to-take-the-control-over-the-cis-presidency-russia-will-lead-instead-of-rm/>

- [53.] *Moldova granted observer status in Euroasian Union*, [online] 2017 [citované 17.06.2017] Dostupné na internete: <https://www.euractiv.com/section/europe-s-east/news/moldova-granted-observer-status-in- Eurasian-union/>
- [54.] *Ambasadorul SUA la Chisinau: Nu inteleg de ce moldovenii sunt pro rusi*, [online] 2017 [citované 17.06.2017] Dostupné na internete: <http://www.ziare.com/europa/moldova/ambasadorul-sua-la-chisinau-nu-intelege-de-ce-moldovenii-sunt-pro-rusi-desi-americanii-le-au-dat-un-miliard-de-dolari-1469130>
- [55.] *Sondaj de opinie: Moldovenii ar continua sa fie atrasi mai mult de Rusia , decat de UE*, [online] 2017 [citované 17.06,2017] Dostupné na internete: <https://www.europalibera.org/a/moldova-sondaj-opinie/28546552.html>